

Vekseluddannelsesprincippet er fortsat en af grundstenene i de danske erhvervsuddannelser. Princippet indebærer, at eleverne i hele deres uddannelse veksler imellem skoleophold og virksomhedsophold (praktik).

Forskningsprojektet *Læring i moderne dansk vekseluddannelse* har gennem de seneste tre år beskæftiget sig med især de læreprocesser, eleverne deltager i under deres praktikophold i virksomhederne og med vekselvirkningen mellem skole- og praktikophold.

Dette temahæfte, som er udgivet udelukkende som Internetpublikation, er et af resultaterne af forskningsprojektet. Det udgives i forbindelse med temahæftet *Vekseluddannelse i håndværksuddannelser. Lærlinges oplæring, faglighed og identitet*, som bygger på en undersøgelse blandt elever i en række tekniske erhvervsuddannelser. I denne Internetpublikation præsenterer forfatteren de metoder, han har anvendt i undersøgelsen, vurderinger af resultaternes pålidelighed, gyldighed og generaliserbarhed - og undersøgelsens teoretiske grundlag.

Vekseluddannelse i

%
\$ +
< μ
% =
÷ £

Forskningsprojektets teori og metode

Håndværksuddannelser

Vekseluddannelse i håndværksuddannelser

Forskningsprojektets teori og metode

Cand. Psych. Jens Wilbrandt

Vekseluddannelse i håndværksuddannelser Forskningsprojektets teori og metode

Internetpublikationen indgår i Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie som nr. 15 - 2002

og under temaet *brugerne og interessenter og samarbejde med disse*

Publikationen er et resultat af Forskningsprojektet "Læring i moderne dansk vekseluddannelse"
(FoU-projekt nr. 1999-2534-0433)

Forfatter: Cand. Psych. Jens Wilbrandt, i projektet "Læring i moderne dansk vekseluddannelse"
ved Institut for kommunikation, Aalborg Universitet

Redaktion og produktion: Werner Hedegaard, DEL

Forside: Dorte Pedersen Grafisk Design

1. udgave, oktober 2002

ISBN (WWW) 87-603-2241-1

Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie (Online) ISSN 1399-7386

Udgivet af Undervisningsministeriet, Uddannelsesstyrelsen,
Område for de erhvervsfaglige uddannelser

Grafisk tilrettelæggelse: Malchow A/S, Ringsted

Edited and produced in Denmark 2002

Forord

I 1999 udsendte Undervisningsministeriet temahæftet *Erhvervsuddannelse. Hvordan lærer man i praktik?* Hæftet var et resultat af et forprojekt til det igangværende forskningsprojekt *Læring i moderne dansk vekseluddannelse*. Hæftets indhold byggede på en undersøgelse af læreprocesserne i erhvervsuddannelsernes praktikdel - inden for nogle få erhverv.

Siden er der i selve forskningsprojektet, som gennemføres i et samarbejde mellem Aalborg Universitet, Institut for kommunikation og Århus Universitet, Psykologisk Institut blevet gennemført en række brede studier og et antal undersøgelser inden for enkeltuddannelser. Nogle af disse delprojekter er nu afsluttet og publiceret, andre er stadig igang.

Temahæftet *Vekseluddannelse i håndværksuddannelser. Lærlinges oplæring, faglighed og identitet* - som er udgivet i sammenhæng med nærværende Internetpublikation - indeholder del 1 og 2 af en midtvejsrapport af Jens Wilbrandt. I det temahæfte præsenterer han resultaterne af et forskningsprojekt inden for en række tekniske erhvervsuddannelser. I første del sætter Jens Wilbrandt fokus på de vidt forskellige læringsrum, som eleverne arbejder i henholdsvis på erhvervsskolen og i praktikvirksomheden. I anden del er der fokus på de personlige og identitetsmæssige aspekter ved elevernes læreprocesser.

I denne Internetpublikation præsenterer forfatteren sine metoder, forskningsprojektets teoretiske grundlag og sin vurdering af resultaternes pålidelighed, gyldighed og generaliserbarhed.

Undervisningsministeriet har finansieret det bagvedliggende forskningsprojekt, udarbejdelsen og udgivelsen af de to publikationer.

Sideløbende med udgivelsen af de to temahæfter har Aalborg Universitet, Institut for kommunikation selv publiceret en række af de øvrige midtvejsrapporter fra forskningsprojektet i to publikationer. Alle rapporter og publikationer er tilgængelige i fuld tekst online - enten via Undervisningsministeriets eller via forskningsprojektets eget website. Hele forskningsprojektet afsluttes i begyndelsen af 2003.

Afslutningsvis skal bemærkes, at meninger og synspunkter i publikationen står for forfatterens egen regning.

Finn Togo
Undervisningsministeriet
Uddannelsesstyrelsen
Område for de erhvervsfaglige uddannelser
Oktober 2002

Oversigt

Denne publikation indgår som én af to sammenhængende publikationer:

Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr. 14-2002: *“Vekseluddannelse i håndværksuddannelser. Lærlinges oplæring, faglighed og identitet”*:

- Del 1: Den faglige praksis og rammer for oplæringen
- Del 2: Faglighed, identitet og læring

Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr. 15-2002 (nærværende Internetpublikation): *“Vekseluddannelse i håndværksuddannelser. Forskningsprojektets teori og metode”*:

- Del 3: Teori og metode

Begge publikationer er udgivet af Undervisningsministeriet i elektronisk form og kan findes på ministeriets webside: pub.uvm.dk/2002/veksel1 og pub.uvm.dk/2002/veksel2 .

Den førstnævnte publikation er endvidere udgivet på tryk, og kan købes hos Undervisningsministeriets forlag eller hos boghandlere.

Indhold

Undervisningsministeriets forord

I Oversigt

II Indhold

V Oversigt over figurer og skemaer

VI 1 Forskningsprojektets forord

v/Klaus Nielsen og Steinar Kvale

IX 1.A Øvrige publikationer inden for projektet

IX 1.A.i Midtvejsrapporter

IX 1.A.ii Baggrundsstudier

X 2 Introduktion

X 2.A Erhvervsuddannelserne - formelt og reelt

XI 2.B Om rammerne for rapporten

XII 2.C Rapportens struktur

XIII 2.D Resumé af den erhvervspædagogiske publikation

XIII 2.D.i Del 1 - Den faglige praksis og rammer for oplæringen

XIV 2.D.ii Del 2 - Faglighed, identitet og læring

XV 2.E Resumé af den teoretiske og metodiske publikation

XV 2.E.i Del 3 - Forskningsprojektets teori og metode

1 Del 3: Teori og metode

2 3 Indledning til del 3

3 4 Undersøgelsens metodiske grundlag

3 4.A Summarisk oversigt over metodisk fremgangsmåde

4	4.B	Undersøgellesforløb
6	4.C	Dataindsamling
6	4.C.i	Udvælgelse af lærlinge
8	4.C.ii	Repræsentativitet
9	4.C.iii	Udvælgelse af oplæringspersoner
9	4.C.iv	De anvendte interviewguides
10	4.D	Bearbejdning af data
10	4.D.i	Transskriptionsvejledning
11	4.D.ii	Kodning
11	4.E	Analyse og fortolkning
12	4.E.i	Analyseniveauer
12	4.E.ii	Analytisk tilgang
13	4.F	Rapportering
14	4.G	Diskussion af metodisk fremgangsmåde
14	4.G.i	Gruppeinterview som metode
15	4.G.ii	Resultaternes pålidelighed
16	4.G.iii	Generaliserbarhed af resultater
21	4.G.iv	Resultaternes gyldighed
23	4.G.v	Fremtidige metodiske perspektiver
25	5	Undersøgelsens teoretiske grundlag
25	5.A	Undersøgelsens læringsteoretiske udgangs- punkt
26	5.A.i	Handlekontekster
26	5.A.ii	Deltagelse
28	5.A.iii	Læring
29	5.A.iv	Intentionalitet og subjektet
30	5.A.v	Samfundsmæssig praksis som kulturelt og historisk konstitueret fænomen
31	5.B	Forudgående analyser af genstandsområdet
32	5.C	Diskussion af undersøgelsens teoretiske grundlag
35		Appendiks
36	6	Appendiks A: Nærmere præsentation af interview
36	6.A	Gruppeinterview 1

36	6.B Individuelle interview 2, 3 og 4
37	6.C Gruppeinterview 5
37	6.D Gruppeinterview 6
38	6.E Gruppeinterview 7
38	6.F Gruppeinterview 8
39	7 Appendiks B: Interviewguides
39	7.A Introduktion til interview
39	7.B Interviewguides
40	7.B.i Interviewguide 1: Overordnet spørgeguide for gruppeinterview
43	7.B.ii Interviewguide 2: Øvrige områder berørt i de individuelle interview
45	8 Appendiks C: Transskriptionsvejledning
47	9 Appendiks D: Kodningskategorier
49	10 Appendiks E: Forudgående empiriske, teoretiske og historiske analyser
56	11 Litteraturliste - teoretiske og metodiske aspekter
59	12 Noter

Oversigt over figurer og skemaer

- 4 Figur III - 1: Oversigt over metode
- 6 Figur III - 2: Oversigt over interview
- 7 Figur III - 3: Oversigt over kriterier for udvælgelse af lærlinge
- 11 Figur III - 4: Feltet for analyse og fortolkning
- 12 Skema III - 1: Analyse- og fortolkningsniveauer
- 17 Skema III - 2: Baggrundsparemetre af betydning for generalisering af resultater
- 42 Skema III - 3: Interviewguide 1
- 44 Skema III - 4: Interviewguide 2

Forskningsprojektets forord

v/Klaus Nielsen og Steinar Kvale

Denne rapport er forfattet af cand. psych. Jens Wilbrandt. I rapportens del 3, som denne Internetpublikation udgør, præsenteres den metodiske tilgang, som har været anvendt i undersøgelsen, ligesom der præsenteres vurderinger af undersøgelsesresultaternes pålidelighed, gyldighed og generaliserbarhed. Tillige præsenteres det teoretiske grundlag, som undersøgelsen er udformet på grundlag af. I rapportens del 1 og 2, som indgår i en selvstændig publikation, analyserer og beskriver Jens Wilbrandt vekselvirkningen mellem virksomheds- og skoleophold inden for håndværksuddannelserne. I del 1 sættes fokus på de vidt forskellige læringsrum, som henholdsvis erhvervsskolen og virksomheden tilbyder lærlingen, mens der i del 2 sættes fokus på de personlige og identitetsmæssige aspekter ved lærlingenes læreprocesser i erhvervsuddannelserne.

Rapporten er en del af forskningsprojektet “*Læring i moderne dansk vekseluddannelse*”. Forskningsprojektets formål er at beskrive læreprocesser inden for erhvervsuddannelsesområdet, hvor der er tradition for formidling af kropslige og kontekstuelle færdigheder. Med udgangspunkt i vekseluddannelsesprincippet er målet for undersøgelsen at indkredse og beskrive læreprocesser i forbindelse med erhvervsuddannelsernes praktik samt at beskrive forholdet mellem skole og praktikperiode, og hvordan dette samspil fungerer. Projektets baggrund er præsenteret nærmere i de to nedenstående publikationer:

- Pilotstudiet “*Erhvervsuddannelse. Hvordan lærer man i praktik?*” (Nielsen & Kvale, 1999a) er udkommet i Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr. 31-1999. Her præsenteres projektets ramme på baggrund af enkeltstudier fra kontor, smede- og bagerfaget.
- Den teoretiske ramme for projektet er knyttet til situeret læringsteori og er nærmere beskrevet i bogen “*Mesterlære -*

læring som social praksis” (Nielsen & Kvale, 1999b) som også indeholder empiriske studier af mesterlære hos skræddere, smede, læger, sælgere, musikere, sportsudøvere og forskere. Endvidere fremstilles de teoretiske forudsætninger for situeret læring og mesterlære samt en kritisk diskussion af mesterlærens relevans i dag.

Den foreliggende Internetpublikation (J. Wilbrandt, 2002) er én af fire midtvejsrapporter fra projektet omhandlende læring i moderne dansk vekseluddannelse. Der er samtidig udgivet en trykt publikation, som præsenterer resultaterne af Jens Wilbrandts forskningsprojekt. *“Fra bjælker og spær - til butik og salg”* (R. Hansen, P. Musaeus og M. Thomsen Langagergaard, 2002) indeholder analyser og beskrivelser af vekseluddannelsernes praktik i dag med udgangspunkt i elever og lærlinges oplevelse af læringsressourcer og læringsbarrierer. Der er tale om eksplorerende studier af udvalgte læresteder og skoler inden for henholdsvis salg af tøj og sportsartikler og tømreruddannelsen. Studierne er baseret på interview med og observationer af nogle få deltagere, primært elever/lærlinge, men også lærere, butiksledere og mestre/svende. Ved at gå forholdsvis udførligt ind på enkeltsituationer og de involverede personer, håber vi at give eksempler på og analyser af praksisnær læring, som den udfolder sig i vekseluddannelsernes praktikperioder. Derved illustreres nogle af de muligheder og begrænsninger, som ligger i de aktuelle uddannelser i dag. *“Dansk vekseluddannelse i støbeskeen”* (Sigurjonsson 2002) opridser den historiske baggrund for den form vekseluddannelserne har i dag. Rapporten sætter de aktuelle problemer, vekseluddannelserne har i dag, ind i en større historisk sammenhæng.

I den resterende del af projektperioden for forskningsprojektet *“Læring i moderne dansk vekseluddannelse”* vil de fire midtvejsrapporter blive fulgt op af mere indgående undersøgelser af læring inden for enkelte fagområder samt af analyser, som placerer de forskellige delrapporter i en større sammenhæng og søger at formulere konsekvenser for tilrettelæggelse af læreprocesser i erhvervsuddannelserne i dag. Endvidere vil de centrale

fund, som baserer sig på kvalitative interview, blive generaliseret gennem en større spørgeskemaundersøgelse. Hertil kommer et nyligt påbegyndt ph.d.-projekt inden for forskningsprojektet om læring i multimedieuddannelserne ved Lene Tanggaard Pedersen.

Projektet ledes af Lektor Klaus Nielsen (ansvarshavende) og Professor Steinar Kvale begge ansat ved Psykologisk Institut, Aarhus Universitet.

Projektet er finansieret af Uddannelsesstyrelsen i perioden 2000-2002. Projektet er en tematisk videreføring af projektet "Mesterlære som uddannelsesform" fra Statens humanistiske Forskningsråd rammebevillingsprojektet "Ikke-skolastisk læring og voksenuddannelse".

Klaus Nielsen

Steinar Kvale

1.A Øvrige publikationer inden for projektet

1.A.i Midtvejsrapporter

Rasmus Hansen, Peter Musaeus & Martin Thomsen Langagergaard (Aalborg Universitet, Institut for kommunikation, 2002) *“Fra bjælker og spær - til butik og salg. - Tre casestudier af læring i vekseluddannelse”*
(se www.hum.auc.dk/forskning/praksis)

Gudmundur Sigurjonson (2002) *“Dansk vekseluddannelse i støbeskeen. Fra lavstidens mesterlære til moderne dansk vekseluddannelse”* (se www.hum.auc.dk/forskning/praksis)

1.A.ii Baggrundsstudier

Nielsen, Klaus & Kvale, Steinar (1999a) *Erhvervsuddannelse. Hvordan lærer man i praktik?* Undervisningsministeriet, 1999

Nielsen, Klaus & Kvale, Steinar (red.) (1999b) *Mesterlære - læring som social praksis*. København: Hans Reitzels Forlag.

2.A Erhvervsuddannelserne - formelt og reelt

“Der er regler for, hvad man skal beskæftige sig med i virksomheden, inden man skal på næste skoleophold, men det tror jeg, at de [praktikvirksomhederne] ser lidt stort på. Det tror jeg ikke, at de tager hensyn til.”

Elektrikerlærling - Gruppeinterview 5

Nærværende rapport indgår som en af to publikationer om vekseluddannelsesprincippet i de tekniske erhvervsuddannelser (herefter forkortet eud). Disse uddannelser er kendetegnet ved, at oplæringen sker i en vekselvirkning mellem skoleophold og virksomhedsophold. Samspillet mellem den skolebaserede og den virksomhedsbaserede del af erhvervsuddannelserne har længe været, og er stadig, uddannelsespolitisk et meget om-diskuteret område. Samspillet er svært at få til fungere optimalt, nok først og fremmest fordi det er to meget forskellige oplæ-ringsmiljøer med hver deres samfundsmæssige og historiske forankring¹. Der er inden for den seneste årrække gjort mange tiltag for at forbedre dette samspil gennem uddannelsesrefor-mer mv., men tilsyneladende vedbliver samspillet med at være problematisk på væsentlige områder².

I den sammenhæng illustrerer ovenstående citat en central pointe: Samspillet mellem skole og praktikvirksomheder fun-gerer kun i det omfang, at de lokale mestre, svende, lærere og lærlinge får det til at fungere konkret - en pointe, som også Aarkrog (1997, side 36) har formuleret. Sagt på en anden måde: Man kan fra uddannelsespolitisk hold lave struktur-ændringer, reformer og lignende uden væsentlig effekt, hvis man overser en vigtig pointe: Mange af de centrale problem-felter indenfor vekselprincippet i erhvervsuddannelserne ligger uden for de formelle rammer, som sættes for uddannelserne. Et arbejde mod en mere holdbar forbedring af samspillet må

derfor tage udgangspunkt i en nærmere forståelse af de strukturer, processer og faktorer, som *reelt* er på spil i konkret erhvervsuddannelsespraksis³. Dette kalder i første omgang på en mere undrende (videnskabelig) og forstående (psykologisk) tilgang til erhvervsuddannelsesområdet frem for en vurderende/evaluerende og strukturel/organisatorisk tilgang.

Projektet *Læring i moderne dansk vekseluddannelse*, som denne undersøgelse og rapport er en del af, søger at anlægge en sådan tilgang. Målet er at afdække og forstå konkrete læreprocesser, oplevelser, strukturer og processer i vekselvirkningen mellem skole, praktikvirksomhed og lærling. Det gøres i denne undersøgelse ved hjælp af kvalitative interview, hvor de enkelte lærings, svendes og mestres oplevelser, forståelse og perspektiver på væsentlige aspekter af vekselprincippet undersøges og analyseres.

2.B Om rammerne for rapporten

I denne publikation præsenteres det metodiske og teoretiske grundlag for en interviewundersøgelse af vekselvirkningen mellem skoleophold og virksomhedspraktik i håndværksuddannelserne. Undersøgelsen er udarbejdet inden for forskningsprojektet "Læring i moderne dansk vekseluddannelse" v/Aalborg Universitet i perioden 01.03.2001 til 31.06.2002 og er finansieret af Uddannelsesstyrelsen.

Der er tale om en udforskende undersøgelse, hvor det primære fokus har været at udvikle nye forståelser af vekseluddannelsesprincippet i erhvervsuddannelserne. Undersøgelsen er foretaget med afsæt i eksisterende forskning og litteratur om området, jf. litteraturliste.

Såvel undersøgelsesdesign, dataindsamling, analyser og rapportering er foretaget af Jens Wilbrandt. Til alle fokusgruppeinterview med mere end tre informanter har lærer Thomas Visby bistået ved gennemførelse af interview samt ved den første analytiske gennemarbejdning af dele af interviewmaterialet. I alle projektets faser er modtaget god og værdifuld vejledning, råd

og kommentarer fra projektledere lektor p.hd. Klaus Nielsen og professor, dr. philos Steinar Kvale. En stor tak til dem alle tre. Også en tak til den øvrige projektgruppe knyttet til projektet for konstruktive diskussioner og kommentarer. Til slut en tak til Bo Sommerlund v/Institut for Psykologi, Århus Universitet, for retten til at bruge programmet TextBase Gamma til databearbejdning og for stor velvilje i forhold til at videreudvikle og forbedre programmet.

2.C Rapportens struktur

Rapporten er struktureret under hensyn til to primære læsergrupper: Læsere inden for erhvervsuddannelsesområdet og aktører inden for en videnskabelig praksis. Denne Internetpublikation beskriver det metodiske og teoretiske grundlag for undersøgelsen og henvender sig primært til læsere inden for en videnskabelig praksis og læsere, der ønsker en nærmere forståelse af undersøgelsens grundlag og resultaternes pålidelighed, gyldighed og generaliserbarhed. Undersøgelsens egentlige resultater og konklusioner findes i en anden publikation: *“Vekseldannelse i håndværksuddannelser. Lærlinges oplæring, faglighed og identitet”*. Den publikation henvender sig især til læsere med tilknytning til erhvervspædagogisk praksis. Forrest i begge publikationer findes et kort resumé af alle tre dele. I rapporterne findes en række krydshenvisninger, som skal tjene til at understøtte sammenhængen mellem delene.

Den erhvervspædagogisk orienterede publikation er delt i to dele (1 og 2) og er emnemæssigt disponeret på følgende måde: I del 1 fokuseres på en beskrivelse af de to “rum”, som oplæringen af lærlingene foregår i, nemlig de tekniske skoler og praktikvirksomhederne, og samspillet mellem disse. I denne del fokuseres på den praksis, som lærlingene indgår i - både den skolebaserede og den virksomhedsbaserede - og på hvad disse to “rum” betyder for lærlingenes lærings- og forandringsprocesser. I del 2 fokuseres på lærlingene, på hvad de styrer og orienterer sig efter igennem uddannelsen og retningen for deres faglige og personlige udviklingsprocesser. Fokus er i den-

ne del på de mere personlige faktorer og deres betydning for lærlingenes lærings- og forandringsprocesser⁴.

2.D Resumé af den erhvervspædagogiske publikation

2.D.i Del 1 - Den faglige praksis og rammer for oplæringen

I denne del beskrives, på hvilke måder skole og praktikvirksomhed er forskellige, hvordan lærlingene oplever disse forskelle, og hvad de betyder for, hvad lærlingene lærer, og hvordan de deltager⁵ de to steder. Der konkluderes blandt andet følgende:

- At der er store forskelle mellem skole og virksomhed som oplæringsmiljø, herunder forskelle med hensyn til: a) hvad lærlingene laver, b) lærlingenes relationer til oplæringspersoner, c) de normer og forventninger som lærlingene møder og d) typer af kommunikation og feedback.
- At mange af disse faktorer har en væsentlig betydning for lærlingenes faglige og personlige forandringsprocesser.
- Oplæringsaktiviteterne i skolemiljøet tilrettelægges ud fra en praksisforståelse, hvor teknisk-teoretisk og lovgivningsmæssig viden er eksplicit og personaliseret, og danner grundlag for den praktiske faglige udøvelse gennem eksplicit anvendelse af denne viden⁶.
- Det praktiske faglige arbejde i virksomhederne tilrettelægges på måder, hvor væsentlige elementer i den faglige praksis er implicitte og skjulte for lærlingene.
- Lærlingene oplever store forskelle mellem det, som læres på skole og i praktikvirksomhed. Lærlingene er ofte ikke i stand til at skabe en sammenhængende forståelse mellem de to perspektiver på det faglige arbejde.

- Den daglige praksis i virksomhederne foregår ofte på måder, hvor lærlingene oplever, at læring fra skoleopholdene ikke kan bruges i virksomhederne.
- Mange lærlinge formodes at have en høj grad af afstandtagen til oplæringen på teknisk skole og en ofte stærk identifikation med virksomhedsperspektivet.

2.D.ii Del 2 - Faglighed, identitet og læring

I denne del beskrives de mere personlige aspekter ved lærlingenes deltagelse på skole og i virksomhed, herunder blandt andet hvilke personlige forandringer lærlingene oplever gennem uddannelsen, hvordan lærlingene orienterer sig læringsmæssigt og identitetsmæssigt og de uddannelsesmæssige konsekvenser. Der konkluderes blandt følgende:

- At eud for de fleste lærlinge har en væsentlig betydning for deres personlige udvikling, som blandt andet kommer til udtryk ved a) en øget selvtillid og selvstændighed, b) en ændret indstilling til oplæringssituationer, c) en højere grad af afklaring om uddannelsesmæssige mål og d) en øget grad af ansvarlighed.
- At det blandt andet er følgende faktorer, som synes at være væsentlige potentialer for denne udvikling: 1) At lærlingene indgår i relationer med et positivt, identitetsmæssigt udviklingspotentiale for lærlingene. 2) At lærlingene får tildelt ansvar og bliver vist tillid, positiv oplevelse af egen faglig kunnen, anerkendelse fra oplæringspersoner af lærlingenes arbejde, og 3) at lærlingene bevæger sig opad i det sociale hierarki i praktikvirksomheden.
- At de personlige, sociale relationer er meget væsentlige for læreprocesserne i uddannelsesforløbet.
- At lærlingenes tidligere læringsmæssige og arbejdsmæssige erfaringer er væsentlige for deres måde at forholde sig til oplæringen i eud.

- At der er forskellige typer lærlinge, som orienterer sig forskelligt og forholder sig forskelligt til oplæringen i eud. Herunder, at de forholder sig forskelligt til henholdsvis skole og virksomhed som rammer for deres oplæring.
- At nogle af lærlingenes forholdemåder synes at være mere konstruktive end andre i forhold til de eksisterende oplæringsmæssige rammer.
- At der lægges vægt på meget forskelligartede læringsaktiviteter og læreforløb på skole og i virksomhed, som er velegnede for forskellige lærlingetyper (med særlige lærestile og orienteringsmåder).
- At der ofte er uoverensstemmelse mellem oplæringsaktiviteter og lærlingenes foretrukne læremåder, hvilket er grundlag for en række konflikter inden for eud med negative konsekvenser for læreprocesserne.

2.E Resumé af den teoretiske og metodiske publikation

2.E.i Del 3 - Forskningsprojektets teori og metode

I rapporten præsenteres resultaterne af en kvalitativ interviewundersøgelse med fire gruppeinterview og tre individuelle interview med lærlinge inden for en række forskellige erhverv samt på et gruppeinterview med oplæringspersoner (mestre, lærere og svende). Interviewene er primært gennemført på tekniske skoler og sekundært i lærlingenes praktikvirksomhed. Interviewene blev gennemført som semi-strukturerede med udgangspunkt i en interviewguide med følgende fokuspunkter:

- Hvordan lærlingene oplever at være i praktikvirksomheden og at være på skolerne, og hvor, hvornår og hvordan de lærer.
- Om i hvilken grad lærlingene oplever, at de kan bruge det, de lærer, og hvor, hvordan og hvornår de kan bruge det.

- Om lærlingene synes, de udvikler sig igennem uddannelsen, og om hvad de synes er med til at udvikle og modne dem.
- Om hvorfor lærlingene har valgt deres aktuelle erhvervsuddannelse, og om hvad de gerne vil lære, være og kunne.

I interviewet med oplæringspersoner fokuseredes dels på at afdække de samme emneområder fra et oplærerperspektiv og dels på en hypoteseafprøvning af de væsentligste resultater fra lærlingeinterviewene.

Teoretisk er udarbejdelsen af interviewguide samt efterfølgende analyser af interviewene sket ud fra en eklektisk tilgang dog primært med afsæt i virksomhedsteori, en situeret læringsforståelse og en kritisk-psykologisk subjekt- og praksisforståelse⁷.

I interviewene har deltaget i alt 21 lærlinge og fem oplæringspersoner, fordelt således:

- fem elektrikerlærlinge
- fire lastvogsmekanikerlærlinge
- tre tømrerlærlinge
- tre finmekanikerlærlinge
- to smedelærlinge
- to teknisk designerlærlinge
- to personvogsmekanikerlærlinge
- to mestre (tømrer- og smede-)
- to lærere (murer- og tømrer-)
- én svend (tømrer-).

Igennem rapporten refereres citater fra de forskellige interview i undersøgelsen. Det drejer sig om følgende interview:

	Interviewbetegnelse	Informanter
Fase 1	Gruppeinterview 1	Elektrikerlærlinge
	Individuelt interview 2	Elektrikerlærling
	Individuelt interview 3	Elektrikerlærling
	Individuelt interview 4	Elektrikerlærling
	Gruppeinterview 5	Elektrikerlærlinge
Fase 2	Gruppeinterview 6	Lastvognsmekaniker-, tømrer- og finmekanikerlærlinge
	Gruppeinterview 7	Smede-, personvognsmekaniker- og teknisk designerlærlinge
Fase 3	Gruppeinterview 8	Mestre, lærere og svend

Undersøgelsen er gennemført i følgende tre faser. Fase 1 har fungeret som *pilotundersøgelse* inden for et mere snævert fagligt felt (elektrikerområdet), fase 2 har fokus på *udforskning af centrale hypoteser* inden for et større fagligt felt, mens fase 3 er centreret om *afprøvning af hypoteser*.

Del 3: Teori og metode

I del 1 og del 2 af den samlede rapport er beskrevet resultater af undersøgelsen. Sådanne resultater fremkommer ikke kun i kraft af det felt, som undersøges, men også i kraft af måden undersøgelsen tilrettelægges og gennemføres på. Det er derfor vigtigt at beskrive disse forudsætninger for undersøgelsen for at kunne vurdere resultaterne. Det er emnet for denne tredje rapportdel. Der beskrives vejen fra udarbejdelse af undersøgelsesdesign, dataindsamling, databearbejdning og -analyse/-fortolkning og rapportering. Endvidere beskrives de teoretiske og empiriske forforståelser, som har dannet grundlag for undersøgelsen. Eller sagt med andre ord handler det om at besvare spørgsmål som:

- Hvem er blevet interviewet og hvorfor lige dem?
- Hvad er de blevet spurgt om?
- Hvor og hvornår er de blevet interviewet?
- Hvad er der sket med interviewene bagefter?
- Hvilke ting er blevet betragtet som væsentlige og uvæsentlige i undersøgelsen?
- Er undersøgelsesresultaterne også gyldige for andre end de interviewede, og hvem?

Undersøgelsens metodiske grundlag

Her skal først indledningsvis gives en summarisk oversigt over metoden, hvorefter jeg vil gå ind i en nærmere beskrivelse og diskussion af de enkelte aspekter af metoden.

4.A Summarisk oversigt over metodisk fremgangsmåde

Undersøgelsesmetode: Kvalitativ eksplorativ⁸ interviewundersøgelse baseret på en kombination af semi-strukturerede gruppeinterview og individuelle interview.

Undersøgelsesdesign: Undersøgelsens design blev udarbejdet på grundlag af studier af tidligere empiriske undersøgelser samt med afsæt i forforståelser i forskellige psykologiske og læringsmæssige teorier, herunder teorien om situeret læring, kritisk psykologisk teori samt virksomhedsteori. Herudfra blev opstillet en række hypoteser om eud-området, hvoraf nogle udvalgte dannede grundlag for det videre undersøgelsesdesign.

Dataindsamling: Undersøgelsen er baseret på fire gruppeinterview og tre individuelle interview med lærlinge samt et gruppeinterview med oplæringspersoner inden for erhvervsuddannelsesområdet (mestre, svende og lærere fra tekniske skoler). I gruppeinterviewene indgik mellem to og ti lærlinge fra følgende uddannelsesområder: Elektrikere (fem), smede (to), automekanikere (lastbil- og personbil) (seks), finmekanikere (våben og låsesmed) (tre), tømrere (tre) og tekniske designere (to). I de individuelle interview indgik tre lærlinge fra det første gruppeinterview (elektrikere). Alle lærlinge befandt sig på interviewtidspunktet i sidste halvdel af deres uddannelse og havde erfaring med skiftet mellem skole og virksomhedskontekst. I alt er indgået 21 lærlinge som datagrundlag i under-

søgelsen. Heraf befandt 14 sig i en skoleperiode på interviewtidspunktet, mens syv var i virksomhedspraktik på interviewtidspunktet. Endvidere blev fem oplæringspersoner (to mestre, én svend og to lærere) interviewet.

Bearbejdning af data: Interviewene er optaget på bånd med indhentning af skriftligt samtykke med fuld information om undersøgelsens formål. Både gruppeinterview og de individuelle interview er fuldt transskriberet.

Analyser og fortolkning: Analyserne er baseret på en række metoder, som er anvendt ad hoc på forskellige tidspunkter af og på forskellige dele af datamaterialet. De primære metoder, der er anvendt, er meningskondensering (Kvale 1998:192), åben kodning (Strauss & Corbin 1990), samt rekontekstualisering af udvalgte udsagn i forhold til undersøgelsens teoretiske forforståelser. Interviewudsagn er analyseret både ud fra en veridikal og en symptomatisk synsvinkel (jf. Kvale 1998:215).

Undersøgelserforløb: Undersøgelsen startede med to gruppeinterview samt tre individuelle interview, som herefter blev analyseret og delrapporteret. Denne del af undersøgelsen fungerede som forundersøgelse (pilotundersøgelse) i forhold til design af den øvrige undersøgelses metodiske, teoretiske og emnemæssige aspekter. Afsluttende udførtes et interview med oplæringspersoner inden for erhvervsuddannelsen, som dels var eksplorativ og dels var hypoteseafprøvende i forhold til de allerede genererede hypoteser i undersøgelsen.

Figur III-1: Oversigt over metode

4.B Undersøgelserforløb

Undersøgelsen er forløbet i en række faser, hvor indsamlede resultater og analyser har dannet grundlag for tilrettelæggelsen af det videre undersøgelsesforløb. Første fase udgjordes af en kombination af individuelle og gruppeinterview inden for

elektrikerområdet. I anden fase blev der indsamlet data med en række andre faggrupper, stadig med lærlinge som informanter. I tredje fase blev der inddraget interview med oplæringspersoner med fokus på validering og nuancering af de fundne resultater. Skematisk kan undersøgelsesforløbet fremstilles i nedenstående skema.

Undersøgelsesperiode	Beskrivelse	Refererede data
Designfase 1	Forudgående analyser af undersøgelsesfeltet Udarbejdelse af design	Interview 1-5
Interviewfase 1	Interview med fem lærlinge inden for elektrikerområdet	
Analysefase 1	Bearbejdning og analyse af data	
Rapporteringsfase 1	Udarbejdelse af og feedback på intern rapport	
Designfase 2	Udarbejdelse af design for videregående undersøgelse ud fra pilotundersøgelse Udarbejdelse af kodningskategorier	Interview 6-7
Interviewfase 2	Interview med 16 lærlinge inden for seks andre uddannelser	
Analysefase 2	Bearbejdning og analyse af data herunder kodning og videreudvikling af kodningskategorier	
Interviewfase 3	Interview med oplæringspersoner med præsentation og afprøvning af foreløbige resultater	Interview 8
Analysefase 3	Videre analysearbejde	
Slutrapportering	Udarbejdelse af nærværende rapporter	Interview 1-8

Fase 1 har således i det samlede fungeret som *pilotundersøgelse* inden for et mere snævert fagligt felt, fase 2 har fokuseret på *videreudvikling af centrale hypoteser* inden for et større fagligt felt, mens fase 3 har centreret om *validering og nuancering af hypoteser*. Undersøgelsesforløbet var ikke tilrettelagt forud for hele undersøgelsen, men udvikledes igennem forløbet. Således var undersøgelsesfase 1 oprindeligt tilrettelagt således, at den kunne udgøre en selvstændig undersøgelse. På grundlag af resultaterne besluttedes det at forsøge at videreudvikle forståelsen af de undersøgte fænomener og at undersøge samme fænomener inden for andre fagområder.

4.C Dataindsamling

Data blev indsamlet gennem kvalitative, semistrukturerede interview. I alt gennemførtes otte interview. Heraf var der fem gruppeinterview og tre individuelle interview (som indgik i pilotundersøgelse). I gruppeinterviewene deltog mellem to og ti informanter. Informanterne kom fra seks forskellige tekniske skoler på Sjælland og Fyn.

	Interviewtype	Antal informanter	Fag
<i>Interview 1</i>	Gruppe-	3 lærlinge	elektrikere
<i>Interview 2</i>	Individuelt	1 lærling	elektriker
<i>Interview 3</i>	Individuelt	1 lærling	elektriker
<i>Interview 4</i>	Individuelt	1 lærling	elektriker
<i>Interview 5</i>	Gruppe-	2 lærlinge	elektrikere
<i>Interview 6</i>	Gruppe-	10 lærlinge	blandet
<i>Interview 7</i>	Gruppe-	6 lærlinge	blandet
<i>Interview 8</i>	Gruppe-	5 oplæringspersoner	blandet
<i>I alt</i>	<i>5 gruppeinterview</i> <i>3 individuelle interview</i>	<i>21 lærlinge</i> <i>2 mestre (tømrer og smed)</i> <i>2 lærere (murer og tømrer)</i> <i>1 svend (tømrer)</i>	<i>5 elektrikerlærlinge</i> <i>2 smedelærlinge</i> <i>4 lastbilmekanikerlærlinge</i> <i>2 personvognsmekanikerlærlinge</i> <i>3 finmekanikerlærlinge</i> <i>3 tømrerlærlinge</i> <i>2 teknisk designerlærlinge</i>

Figur III-2: Oversigt over interview

4.C.i Udvælgelse af lærlinge

Lærlingene blev udvalgt til undersøgelsen dels med henblik på at sikre, at resultaterne havde en vis generel værdi, og dels for at sikre, at materialet kunne belyse centrale og væsentlige forhold for vekselvirkningen mellem skole- og praktikopklæring inden for erhvervsuddannelserne. I det følgende skal beskrives kriterier og procedurer for udvælgelse af lærlinge.

Kriterier for udvælgelse af lærlinge:

- Minimum halvvejs i deres uddannelse
- Erfaringer med skiftet mellem skole- og praktikophold
- Repræsentation af forskellige tekniske skoler
- Spredning med hensyn til alder
- Spredning med hensyn til aktuelle position i uddannelsesforløb (skole eller praktik)
- Geografisk spredning
- Spredning mht. indgangsvej (praktikindgangsvej, skoleindgangsvej)
- Spredning på forskellige virksomhedstyper, herunder hensyn til:
 - Virksomhedsstørrelse
 - Antallet af lærlinge
 - Virksomhedens beliggenhed (by/land)
- Spredning på forskellige uddannelser, herunder hensyn til:
 - Teknologiniveau
 - Primære uddannelseskontekst (værksted, byggeplads, kontor, kundebesøg)
 - Uddannelsens teorityngde/graden af boglighed
 - Uddannelsesopbygning (antal skoleperioder, placering mv.)

Figur III-3: Oversigt over kriterier for udvælgelse af lærlinge

Etablering af kontakt med informanter

I den konkrete etablering af aftaler med lærlinge blev der brugt fire forskellige metoder:

- 1) Kontakten til informanter blev etableret gennem kontakt til de tekniske skoler. Dette foregik for nogle informanternes vedkommende på den måde, at skolen talte med elever, som de mente kunne tænkes at ville deltage, og at jeg efterfølgende tog kontakt til disse elever for at lave nærmere aftale. Denne selektionsmetode blev anvendt i interview 1, 2, 3, 4, 6, 7 (*i alt 14 lærlinge*).
- 2) Kontakten til den øvrige del af eleverne på skoleophold foregik på den måde, at skolen formidlede navne, oplysning om praktiksted, hvor eleverne var i deres uddannelsesforløb og telefonnumre til eleverne i en gruppe elever (eksempelvis

en hel klasse), hvorefter selektionen blev foretaget af intervieweren med henblik på en bred repræsentation af elever i forhold til de tidligere opstillede kriterier. Denne selektionsmetode blev anvendt i interview 6 (*i alt fire lærlinge*).

- 3) En tredje selektionsmetode var henvendelse til virksomheden, som så udvalgte elever, der havde mulighed for at deltage i interview ud fra de lærlinge, de havde i praktik på interviewtidspunktet. Denne selektionsmetode blev anvendt i interview 4 (*i alt to lærlinge*).
- 4) En fjerde udvælgelsesmåde bestod i, at allerede udvalgte informanter tog en anden lærling med fra sin praktikvirksomhed. Denne selektionsmetode blev anvendt i interview 6 (*i alt én lærling*).

4.C.ii Repræsentativitet

Udvælgelsen af lærlinge til interviewene rummer en mulighed for, at informanterne ikke er fuldt ud repræsentative for den samlede lærlingepopulation. I udvælgelsen af lærlinge kan der potentielt forventes at være en bias i udvælgelsen af lærlinge. Ved udvælgelsesmetode 1) kan der forventes en mulig bias i kraft af skolens centrale rolle i udvælgelsen. Denne bias antages at kunne betyde, at disse elever generelt set hører til i den mest skolepositive del af den samlede elevpopulation, samt at deres sproglige og refleksive kompetencer er gode sammenlignet med den samlede elevpopulation. Ved udvælgelsesmetode 3 kan der - i kraft af virksomhedens centrale rolle i udvælgelsen - ligeledes forventes en mulig bias i selektionen, som kan gå i flere retninger. Dels kan eleverne være udvalgt med henblik på at tegne et positivt billede af virksomheden som praktiksted, dels kan selektionen være sket med baggrund i, hvilke lærlinge der bedst kunne undværes. Da de aktuelle virksomheder på interviewtidspunktet havde forholdsvis lidt at lave, antages den første bias at have den største betydning.

For at kontrollere de forventede bias og deres betydning, blev der ved afslutningen af hvert interview spurgt nærmere ind til

udvælgelsen og motivation for at deltage. Med hensyn til udvælgelsesmetode 1 blev den forventede bias bekræftet for tre (ud af fjorten) informanternes vedkommende, mens den blev afkræftet for otte informanternes vedkommende. For de øvrige kunne denne mulige bias hverken af- eller bekræftes. De forventede bias ved udvælgelsesmetode 3 blev afkræftet for begge informanternes vedkommende. Der er igennem vægtingen af de forskellige interviewpersoners udtalelser forsøgt at tage højde for disse bias i såvel analyse som rapportering.

Derudover kan der tænkes nogle bias uanset udvælgelsesmetode. En mulig bias handler om, at deltagelsen i undersøgelsen var frivillig, at de fremmødte lærlinge derfor må forventes at kunne have en større grad af uddannelsesmæssig interesse, end hvad der er repræsentativt. At dette var en motivation for at deltage i interviewene blev bekræftet for syv informanternes vedkommende, mens den blev afkræftet for seks informanternes vedkommende.

4.C.iii Udvalgelse af oplæringspersoner

Etablering af kontakt til oplæringspersoner skete gennem henvendelse til branche- eller arbejdsgiverforeninger, som så formidlede kontakt til interviewpersoner. Her må forventes en vis bias, som kan betyde, at de fremmødte informanter havde en større grad af uddannelses- og fagmæssig engagement og interesse end normalt. Dette blev bekræftet for alle oplæringspersoners vedkommende. Især i forhold til oplæringspersonerne fra virksomhederne antages dette at have haft stor betydning.

4.C.iv De anvendte interviewguides

Interviewene blev gennemført som semi-strukturerede interview, hvor der forud for interviewene var udarbejdet en interviewguide med spørgsmål til centrale fokusområder, som ønskedes berørt i interviewet. Forud for interviewene præsenterede interviewer sig selv og projektet og formålet med interviewet, jf. afsnit 7.A (side 39).

Interviewene blev gennemført med udgangspunkt i en semi-struktureret interviewguide, som centrede sig om følgende fokuspunkter:

- Hvordan lærlingene oplever at være i praktikvirksomheden og at være på skolerne, og hvor, hvornår og hvordan de lærer.
- Om i hvilken grad lærlingene oplever, at de kan bruge det, de lærer, og hvor, hvordan og hvornår de kan bruge det.
- Om lærlingene synes, de udvikler sig igennem uddannelsen, og om hvad de synes er med til at udvikle og modne dem.
- Om hvorfor lærlingene har valgt deres aktuelle erhvervsuddannelse, og om hvad de gerne vil lære, være og kunne.

For en nærmere uddybning af spørgsmålene i interviewguiden henvises til Interviewguides (afsnit 7.B).

4.D Bearbejdning af data

Alle interview er transskriberet i deres helhed. Interview 1 blev transskriberet af interviewer, de øvrige interview blev transskriberet af to sekretærer, hvor en sekretær transskriberede de individuelle interview (interview 2, 3 og 4), mens de øvrige interview blev transskriberet af en anden sekretær.

4.D.i Transskriptionsvejledning

Transskriptioner blev foretaget ud fra en skriftlig transskriptionsvejledning med eksempel på transskription af et interviewstykke, jf. Appendiks C (side 45):

Transskriptionerne blev læst igennem i deres helhed af interviewer, og hvor intervieweren fandt uoverensstemmelser mellem transskription og noter/hukommelse, blev disse rettet. Endvidere blev alle transskriberede interview stikprøvekontrolleret af interviewer ved genlytning af bånd med hensyn til korrekt gengivelse af udtalelser, og for gruppeinterviewenes vedkommende mht. efterprøvning af, hvem der sagde hvad.

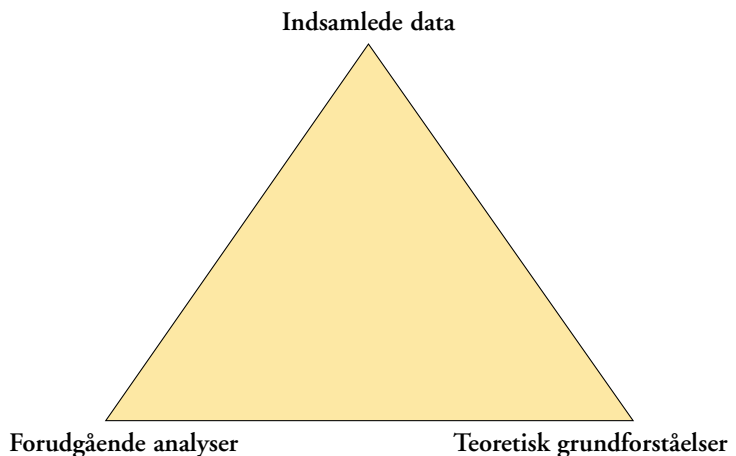
Hele interview 6 og 7 blev genlyttet og korrigeret, da der fandtes mange fejl med hensyn til stemme-/persongenkendelse. Mellem enkelte informanter var præcis stemmedifferentiering også umulig for interviewer, og i disse tilfælde blev undladt personorienterede analyser af disse informanters udtalelser.

4.D.ii Kodning

Efter pilotundersøgelsen blev der endvidere foretaget en kodning af det samlede interviewmateriale ved hjælp af computerprogrammet TextBase Gamma (Sommerlund 2001). Der blev kodet således, at de enkelte interview, de enkelte informanter, samt de enkelte faggrupper kunne udtrækkes og analyseres separat. Der blev kodet i en række kategorier, jf. Appendiks D: Kodningskategorier (side 47). Kodningskategorierne blev primært udviklet på grundlag af pilotundersøgelsen, med enkelte videreudviklinger og korrektioner i forbindelse med det videre undersøgelsesforløb. Det kodede datamateriale dannede grundlag for udtrækning og analyse af centrale interviewpassager, der omhandlede samme tema, og krydsanalyse af disse udtalelser.

4.E Analyse og fortolkning

Analyserne er foregået ved at koble undersøgelsens teoretiske grundlag, de forudgående analyser af genstandsområdet og de indsamlede data, jf. nedenstående figur:

Figur III-4: Feltet for analyse og fortolkning

Det har således dels været de forudgående analyser (afsnit 5.B) og dels de teoretiske grundforståelser (afsnit 5.A), som har været medbestemmende for den analytiske og fortolkningsmæssige tilgang til datamaterialet.

4.E.i Analyseniveauer

I analysen af interviewene er fokuseret på en vekselvirkning mellem analysemetoder med forskellig grad af dybdemæssig bearbejdning. Metodisk er analyserne baseret på "skabelse af mening ad hoc" (Kvale 1998: 201) med udgangspunkt i meningskondensering (Kvale 1998:192) og åben kodning (Strauss & Corbin 1990), samt gennem rekontekstualisering af udvalgte udsagn i forhold til undersøgelsens teoretiske forforståelser (Kvale 1998).

Forståelses-/analyseniveau	Metode	Meningsbærende enheder
<i>Det umiddelbare forståelsesniveau</i>	Gennemlæsning	Umiddelbar betydning ud fra ordenes face-value
<i>Umiddelbar analyse</i>	Meningskondensering	Kondensering af længere/flere udsagn
<i>Dybdegående analyse</i>	Åben kodning	Kodning af små betydningsenheder (sætninger, delsætninger, begreber)
<i>Fortolkningsniveau</i>	Fortolkning	Rekontekstualisering af udvalgte betydningsenheder i forhold til forforståelser

Skema III-1: Analyse- og fortolkningsniveauer

Overordnet set har analyse og fortolkning været præget af meningsdannelse ad hoc, hvor bevægelsen mellem forskellige analyseniveauer og vekselvirkningen mellem analyse og dataindsamling er sket løbende igennem undersøgelsen.

4.E.ii Analytisk tilgang

I analyserne er informanterne dels betragtet som *informations-givere* om det undersøgte felt og dels betragtet som *et udtryk for* undersøgelsesfeltet. Et eksempel kan illustrere forskellen:

Hvis en lærling siger: "Skolen er noget skidt. Vi lærer ikke noget, vi kan bruge i firmaet, og der er for meget spildtid", så kan dette analyseres som et udtryk for, at skolelæringen ikke er brugbar i praktikken. Men det kan også analyseres som et udtryk for, at lærlingen har en høj grad af identifikation med virksomhedskonteksten, og at denne identifikation implicerer en kraftig afstandtagen fra skoleoplæringen. Begge perspektiver (som af Kvale 1998:215 henholdsvis kaldes en veridikal og symptomatisk synsvinkel) er benyttet i analyserne.

Et andet aspekt af den analytiske tilgang kommer bedst til udtryk i følgende citat kaldet Thomas' teorem (her efter Kvale 1998): "Den subjektive oplevelse er - uanset dens eksisterende eller manglende forankring i objektive realiteter - real i sine konsekvenser." Citatet afspejler undersøgelsens tilgang til de indsamlede data. De interviewede lærlinges og oplæringspersoners subjektive oplevelse, som kommer til udtryk i interviewene, står selvfølgelig i forhold til en objektiv virkelighed. Når en lærling giver udtryk for at "Ude i firmaet, der følger man ikke reglerne, der skal det bare virke", kunne man eventuelt ud fra andre mere objektive datakilder argumentere for, at udsagnet er sandt eller fejlagtigt. Men uanset dette må det anerkendes, at den subjektive oplevelse i sig selv er objektivt eksisterende og spiller ind i det samlede felt af objektive forhold. Udsagnet kan således fortælle noget helt andet, eksempelvis noget om forskellige praksisforståelser på skole og i virksomhederne. Samme udsagn kan derfor have forskelligt meningsindhold afhængig af analyseniveau. Mange af de fremlagte resultater af undersøgelsen er således pointeringer af sådanne subjektive opfattelser og analyse af, hvilke forhold der ligger til grund for disse opfattelser.

4.F Rapportering

Et dilemma i kvalitativ forskning handler om forholdet mellem den høje kompleksitet, som karakteriserer et undersøgelsesfelt, og de indsamlede rådata og et krav om en vis grad af klarhed og struktur i undersøgelsesresultaterne og rapporteringen af disse. Der må nødvendigvis foregå en vis forenkling af kom-

plekse problemstillinger for at kunne tydeliggøre og formidle centrale pointer. Der er i denne undersøgelse forsøgt en forholdsvis høj grad af klarhed i de fremstillede undersøgelsesresultater, hvilket naturligvis må ske på bekostning af fremstillingen af det mangetydige, komplekse og modsætningsfyldte. Dette er gjort af to årsager: Dels med baggrund i undersøgelsens eksplorerende sigte, hvor målet er at kunne (frem)stille nye perspektiver på og spørgsmål til eud-området, og dels under hensyn til den centrale målgruppe: Aktører inden for det erhvervspædagogiske felt, hvor det har været væsentligt at fremkomme med forholdsvis konkrete og klare bud på problemstillinger, konflikter og bud på mulige forbedringer af erhvervspædagogisk praksis.

I rapporteringen er der, for at lette læsningen, foretaget mindre korrektioner i citaterne i det omfang, det ikke har ændret udtalelsernes mening. Således er interviewerens bekræftelser på aktiv lytning udeladt, talesproget er opretholdt, men i en mere læsevenlig form end den ordrette gengivelse. Enkelte steder, hvor en mere mundret gengivelse ville ændre ved meningsindholdet, er den ordrette transskription bevaret.

4.G Diskussion af metodisk fremgangsmåde

I det følgende vil blive diskuteret nogle centrale metodiske aspekter ved undersøgelsen, herunder:

- i) Brugen af gruppeinterview som metode
- ii) Undersøgelsesresultaternes pålidelighed
- iii) Resultaternes generaliserbarhed set i forhold til en række baggrundsfaktorer
- iv) Fremtidige metodiske perspektiver
- v) Resultaternes gyldighed for eud-området.

4.G.i Gruppeinterview som metode

Der er i undersøgelsen valgt at benytte gruppeinterview som primær dataindsamlingsmetode suppleret med individuelle interview i pilotundersøgelsen. Her skal kort redegøres for metodiske forhold ifm. gruppeinterview.

Anvendelsen af fokusgruppeinterview som kvalitativ dataindsamlingsmetode er alment anerkendt inden for den kvalitative metodeforskning (Launsøe og Riper 1997; Kvale 1998; Judd, Smith & Kidder 1991). Metodisk er gruppeinterview udviklet ud fra "fokusgruppeinterview", der normalt foregår med 6-12 deltagere, som ikke kender hinanden forud for interviewet. Gruppeinterview gennemføres oftest som semi-strukturerede interview, hvor en række emnemæssige fokuspunkter er forberedt af interviewerens, men hvor interviewets konkrete forløb ikke styres strengt ud fra interviewguiden. Anvendelsen af gruppeinterview åbner mulighed for en høj grad af informantinteraktion, som også kan gøres til genstand for observation og analyse. Også i denne undersøgelse har der været mange spontane sociale interaktioner, som har været inddraget i analyserne. Til grund for valget af gruppeinterview ligger i denne undersøgelse tillige en teoretisk forståelse af kognitive fænomener (holdninger, perception, følelser, intentioner) som socialt udviklede fænomener - modsat en individualistisk og solipsistisk forståelse. Anvendelsen af gruppeinterview kan siges at understøtte og synliggøre de kognitive fænomeners sociale genese.

I forhold til de gennemførte interview, hvor flere af interviewpersonerne kendte hinanden på forhånd, skal der tages højde for på forhånd etablerede gruppedynamiske forhold og for de interpersonelle relationers betydning for interviewudsagn. En anden metodisk fare ved valget af informanter, der kender hinanden på forhånd, er muligheden for indforstået kommunikation mellem deltagerne. Snarere end at betragte disse forhold som en barriere for dataindsamlingen, er de i denne undersøgelse gjort til genstand for observation og analyse og har derigennem bidraget til undersøgelsens resultater.

4.G.ii Resultaternes pålidelighed

Generelt set vurderes det, at undersøgelsens resultater, som er fremlagt i denne rapporttrilogi, har høj pålidelighed. Denne vurdering sker med grundlag i følgende faktorer:

- Der er gennem interview med et (i kvalitativ interview-sammenhæng) stort antal lærlinge en relativ høj grad af konsistens mellem de indsamlede interviewdata.
- Der er foretaget efterprøvning og korrektion af transskriptioner på baggrund af interviewerens noter og hukommelse.

Pålideligheden vurderes at være højest i forhold til de generelle forhold ved eud, dvs. kontekstbeskrivelserne og analyserne af praksisforståelserne (del 1), læringsaktiviteter og -forløb, lærlingens sociale grundlag, samt lærlingenes personlige forandringsprocesser (del 2), mens de mere personorienterede analyser (orienteringsretninger og identitetsmæssig orientering i del 2) vurderes at have en lavere grad af pålidelighed. Dette skyldes blandt andet brugen af gruppeinterview uden opfølgende individuelle interview i interviewfase 2 (jf. skema afsnit 4.B side 5), samt at typologiseringen af lærlingene giver et mere snævert empirisk grundlag (færre lærlingeudsagn) for at belyse de enkelte typer.

4.G.iii Generaliserbarhed af resultater

Her skal det diskuteres, i hvilket omfang undersøgelsens resultater er generaliserbare. Som nævnt i indledningen har undersøgelsen først og fremmest et eksplorerende sigte med anvendelse af et rent kvalitativt datamateriale. Undersøgelsen er tilrettelagt med henblik på at udvikle nye hypoteser om erhvervsuddannelsesområdet. I modsætning til kvantitative undersøgelser (eksempelvis spørgeskemaundersøgelser), hvor der ofte er et stort antal interviewpersoner, er undersøgelsens resultater ikke *statistisk* sandsynliggjorte. I stedet er undersøgelsens resultater og hypoteser forsøgt sandsynliggjort gennem udvælgelse af lærlinge, som repræsenterer en bredde i forhold til en række væsentlige faktorer. Kravet om statistisk repræsentativitet er i denne undersøgelse anset for mindre vigtig end forståelsen for og hensynet til relevante baggrundsfaktorer.

Selvom lærlingene ikke statistisk set er repræsentative for den samlede lærlingepopulation, eksempelvis med hensyn til alder,

er dette ikke afgørende, blot den samlede kompleksitet (voksenlærlinge, unge direkte fra folkeskole mv.) er repræsenteret, og der tages højde for dette i analyserne. Kvalitative analyser kræver derfor kendskab til og udforskning af betydende baggrundsfaktorer. Eud-området er et stort og komplekst felt. Der er mange meget forskelligartede uddannelser, lærlingetyper, virksomhedstyper, måder at organisere den tværkontekstuelle bevægelse mv. Forsøg på generalisering af undersøgelsens resultater må derfor ske med en vis forsigtighed og under hensyntagen til disse faktorer (baggrundsparemetre), som potentielt spiller en væsentlig rolle i forhold til de fremkomne hypoteser:

Væsentlige baggrundsparemetre

Uddannelsesmæssige forhold

- Det aktuelle uddannelsesområde
- Uddannelsesmæssig opbygning og organisering af den tværkontekstuelle bevægelse
- Hvilken teknisk skole eleverne går på
- Studieordning som eleverne/lærlingene går under
- Om eleverne er startet på uddannelsen ad skoleadgangsvejen eller praktikadgangsvejen

Forhold vedrørende lærlingen/eleven

- Elevernes/lærlingenes alder
- Elevens/lærlingens tidligere skoleerfaringer
- Om eleverne/lærlingene er mænd eller kvinder
- Elevernes indstilling til og mål med uddannelsen
- Om eleverne/lærlingene på interviewtidspunktet befinder sig i skole- eller virksomhedskontekst

Forhold vedrørende praktikstedet

- Praktikvirksomhedens størrelse
- Dominerende arbejdsformer inden for erhvervet (eks. værksted, kundekontakt, byggeplads mv.)
- Konkrete forhold i den enkelte praktikvirksomhed.

Skema III-2: Baggrundsparemetre af betydning for generalisering af resultater

I det følgende skal disse faktorer og deres betydning for undersøgelsen beskrives nærmere.

Uddannelsesområder. Der ses en klar tendens til, at lærlinge inden for de teknisk-teoretisk "tunge" uddannelsesområder er mere positive over for skolelæringen, men at de forskelle i praksisforståelse mellem skole og virksomhed, som beskrives i rapporterne, opleves som lige problematiske.

Uddannelsesmæssig organisering. De undersøgte uddannelser er meget forskellige mht. opbygning af uddannelsen i skole- og praktikperioder. Hvor teknisk design- og finmekanikerområdet har få lange skoleperioder, er tømmer-, elektriker, mekaniker- og smedeområderne præget af flere og kortere skoleperioder.

Teknisk skole. Inden for to uddannelsesområder deltog informanter fra forskellige tekniske skoler, og her fandtes markante forskelle i deres beskrivelser af skolekonteksten mht. lærere, udstyr/værktøj og materiel. Inden for de øvrige fagområder kom lærlingene fra samme tekniske skole, men også her må konkrete forhold på den aktuelle tekniske skole formodes at have en væsentlig betydning.

Studieordning. Der er undervejs i undersøgelsesperioden gennemført en reform af erhvervsuddannelserne med mulighed for en højere grad af individualiseret uddannelsesforløb, indførelse af uddannelsesbog, grundforløb mv. Alle de interviewede lærlinge går under den gamle uddannelsesordning og er således ikke berørt direkte af reformen. Undersøgelsens genstandsområde har været vekselvirkningen mellem skole og praktik som grundlæggende element i eud. Det vurderes ikke, at den gennemførte reform endnu har ændret væsentligt på denne vekselvirkning og på de forhold, som beskrives i rapporterne (jf. de gennemførte evalueringer af erhvervsuddannelsesreformen, eksempelvis Togo (2000)). Resultaterne af denne undersøgelse kan forhåbentlig bidrage til at klargøre de mekanismer, der gør, at reformen på visse områder ikke løser de aktuelle problemer i de vekselbaserede erhvervsuddannelser.

Adgangsvej. Som nævnt i tidligere rapportdele var der en tendens til en højere grad af identifikation med virksomhedskonteksten hos lærlinge, som var startet via praktikadgangsvejen.

Lærlingens alder. Undersøgelsen viste en markant forskel i uddannelsesmæssig indstilling mellem voksenlærlinge og unge lærlinge med en højere grad af målrettethed og modenhed hos de ældre lærlinge, en mindre kritisk indstilling til de teoretisk-tekniske aspekter af uddannelsen samt en højere grad af orientering mod at forbinde skolelæring og virksomhedslæring.

Tidligere skoleerfaringer. For seks af de interviewede lærlinges vedkommende fremkom oplysninger om tidligere skoleerfaringer, og dette materiale indikerede, at tidligere skoleerfaringer spiller en væsentlig rolle for lærlingenes indstilling til skoledelen, især i første del af uddannelsen.

Lærlingens køn. Der har i undersøgelsen kun deltaget én kvinde, hvilket må siges at være en meget lille andel. Dette skal sammenholdes med, at de udforskede uddannelsesområder primært er domineret af mandlige elever/lærlinge. Set i dette perspektiv er der god repræsentativitet, men ønsker man at generalisere undersøgelsens resultater ud over de aktuelle uddannelsesområder, skal man være opmærksom på, at der godt kan tænkes væsentlige kønsbaserede forskelle. Den lille repræsentativitet af kvinder gør, at der ikke kan siges noget signifikant om eventuelle kønsbaserede forskelle.

Mål og intentioner med uddannelsen. Der tegnede sig væsentlige forskelle i lærlingenes indstilling til skole- og virksomhedsopklæring afhængig af deres uddannelsesmæssige orientering, hvilket der er redegjort for i del 2.

Interviewtidspunkt. På interviewtidspunktet befandt syv lærlinge sig i praktik, mens de øvrige var på skole. Der tegner sig i datamaterialet en svag tendens til, at lærlinge interviewet under et skoleophold var mere positive over for dét, de skulle lære på skolen, end de øvrige lærlinge. Dette var især markant

for lærlinge fra de mere teknisk-teoretisk tunge uddannelsesområder. Men dette var ikke ensbetydende med, at disse lærlinge var mere positive over for skoledelen som sådan: Kritik af ineffektivitet med videre blev fremført med samme styrke af disse lærlinge som af de øvrige.

Forhold vedrørende praktikstedet. Der er ikke i undersøgelsen indsamlet tilstrækkelige data om forhold på praktikstederne til at kunne foretage en analyse af disse baggrundsfaktorer. Det skal dog nævnes, at flere udtalelser i datamaterialet indikerer store forskelle på den oplæringsmæssige praksis, arbejdskultur mv., og disse er betydende for undersøgelsens genstandsområde.

Opsamling vedrørende generaliserbarhed

Her skal kort opsamles nogle overvejelser om undersøgelsesresultaternes generaliserbarhed i forhold til ovenstående baggrundsfaktorer. Overordnet set kan undersøgelsens resultater ikke umiddelbart generaliseres til også at gælde kvinder, da alle interviewpersoner undtagen én er mænd. Andre undersøgelser (eksempelvis Vind 1998) påpeger dog, at kønnets betydning for oplevelsen af den tværkontekstuelle bevægelse er lille. En anden baggrundsfaktor er alder, hvor der ses en generel tendens til, at voksenalrlinge oplever den tværkontekstuelle bevægelse mindre problematisk end de unge lærlinge. Generelt set må de meget faktuelle beskrivelser af oplæringsituationer (eksempelvis påpegningen af forhold vedrørende værktøj, udstyr mv.) generaliseres med forsigtighed i forhold til den seneste studieordning (2000-reformen) og under hensyn til specifikke forhold for den konkrete erhvervsuddannelse. De øvrige resultater vurderes derimod også at kunne generaliseres til eud-forløb efter 2000-reformen. Følgende af undersøgelsens resultater vurderes, med ovenstående forbehold, at kunne generaliseres til store del af de tekniske erhvervsuddannelser:

- 1) Den generelle karakteristik af skole og virksomhed som rammer for oplæringen, herunder de analyserede forskelle mellem praksisforståelser.

- 2) De forskellige orienteringsretninger hos lærlingene og deres sammenhæng med lærlingenes måde at forholde sig til skole og virksomhed.
- 3) Læringsaktiviteter, -forløb og relationernes betydning for læring.

I forhold til punkt 2) og 3) vurderes der potentielt at kunne være ikke-afdækkede kønsforskelle. Analyserne af lærlingenes mere personlige forandringsprocesser vurderes, ligesom ovenstående punkt 1) at kunne generaliseres til hele eud-området, for så vidt angår de unge lærlinge. I forhold til punkt 1) skal der ved generalisering tages hensyn til de, meget forskellige, vekseldordninger som eksisterer inden for forskellige uddannelser, for så vidt angår længde, antal og vægtning af henholdsvis skole- og praktikophold, samt den dominerende arbejdsform i virksomhederne (eks. værksted, byggeplads, butik, kundebesøg mv.)

4.G.iv Resultaternes gyldighed

Et dilemma i (kvalitativ interview-)forskning er spørgsmålet om, i hvilken grad forskningen belyser forhold, som findes i verden, og i hvilken grad forskningen medkonstruerer denne verden. Som det vil fremgå af det senere teoretiske afsnit (afsnit 5.A), er denne undersøgelse tilrettelagt ud fra en empirisk og historisk analyse af tidligere beskrevne problemfelter inden for eud-området og ud fra en teoretisk grundforståelse. Undersøgelsesfeltet er således ikke belyst uden forudgående kategorier, og undersøgelsen kan derfor med rette beskyldes for ikke at forholde sig kritisk til disse forforståelser, men i stedet medkonstruere og underbygge disse. Denne kritik er delvis imødegået ved at formulere modhypoteser til forforståelserne (jf. Appendiks E: Forudgående empiriske, teoretiske og historiske analyser, side 49). Samtidig kan det også betragtes som en styrke ved undersøgelsen, at den tydeliggør og analyserer oplevede problemfelter på en mere dybdegående måde end den måde, de oftest reflekteres i den pædagogiske praksis, som de indgår i. Undersøgelsens resultater underbygges også af en lang

række andre undersøgelser inden for eud-området, jf. løbende litteraturhenvisninger igennem del 1 og 2, samt litteraturlisten.

Som en kritik mod undersøgelsen kan fremhæves, at den samme person har stået for udarbejdelse af interviewdesign, interviewgennemførelse, analyse og rapportering. Der er således potentielt mulighed for, at en personlig bias, i form af bestemte forforståelser, slår igennem i undersøgelsens resultater. Dette er forsøgt imødegået: a) gennem kontinuert inddragelse af den øvrige forskningsgruppe inden for projektet "Læring i moderne dansk vekseluddannelse" i alle faser af undersøgelsen, b) gennem deltagelse af sekundær interviewer i gruppeinterview, c) gennem validering af udviklede hypoteser i efterfølgende interview samt d) ved sammenligning med andre undersøgelsers resultater. De tidligere behandlede bias (afsnit 4.C.ii) vurderes at kunne have medført en svag polarisering af undersøgelsens resultater, da skolens og virksomhedens indflydelse på udvælgelse af lærlinge potentielt medfører modsat rettede bias i udvælgelsen. Den høje interne konsistens mellem forskellige lærlinges udsagn indikerer dog, at dette ikke er tilfældet. Generelt vurderes gyldigheden af oplæringspersonernes udsagn, grundet en stor bias i udvælgelsen, at have en lav gyldighed i forhold til eud-området som helhed. I forhold til de resultater, som vedrører en typologisering af lærlingene (om lærlingenes uddannelsesmæssige og identitetsmæssige orienteringsretninger), vurderes det, at gyldigheden er svagt underbygget, da der ikke i udvælgelsen af lærlinge er taget højde for repræsentation af forskellige orienteringsretninger. Herudover vurderes gyldigheden af undersøgelsens resultater at være høj. Denne vurdering er foretaget med baggrund i følgende forhold:

- En lav bias i udvælgelsen.
- Et (i kvalitativ sammenhæng) tilstrækkeligt antal interviewpersoner.
- Validering af resultater i forhold til forskergruppe samt øvrige undersøgelser på området.

4.G.v Fremtidige metodiske perspektiver

Erfaringerne fra undersøgelsen kan bruges til at påpege nogle metodiske forhold, som kan danne grundlag for fremtidige undersøgelser af vekselaspektet i erhvervsuddannelserne. Disse handler om følgende punkter:

Brug af dataindsamlingsmetoder, der også fanger ikke-sprogliggjorte fænomener. Nærværende undersøgelse er udelukkende baseret på sproglige data, hvilket rummer væsentlige begrænsninger. Interviewmetoden forudsætter, at centrale dele af det felt, som undersøges, er verbalt tilgængeligt for lærlingene. Selvom der gennem anvendelsen af en symptomatisk analyse åbnes for tolkningen af underliggende ikke-sprogliggjorte fænomener, så synes der at være en væsentlig begrænsning i metoden. Mange centrale fænomener inden for eud-området (eksempelvis de mere personlige forandringsprocesser og væsentlige faktorer for disse processer) synes at være tavse processer for lærlingene, og en frugtbar vekselvirkning mellem interviewmetoden og metoder, som fanger de ikke-sprogliggjorte fænomener (eksempelvis observation/videoptagelse) vil sandsynligvis kunne åbne for nye og væsentlige områder.

Øget fokusering på dataindsamling fra praktikperioderne og virksomhedskulturen. Der synes at være behov for en nærmere forståelse af oplæringen i praktikvirksomhederne. Denne undersøgelse indikerer, at mange strukturer og processer ifm. oplæringen i virksomheden er tavse og implicite, hvorimod flere strukturer og processer i skolekonteksten er eksplicite. Samtidig indikerer resultaterne, at forankringen i virksomhedskonteksten er væsentlig for lærlingenes tilgang til hele eud-forløbet, og det anses derfor for væsentligt at etablere undersøgelser med et øget fokus på oplæringen i praktik.

Brug af longitudinale studier af forandringsprocesser igennem eud-forløb. Mange af de forandringsprocesser hos lærlingene, som udstrækker sig over længere tidsforløb, er forholdsvis ureflekterede for lærlingene. Det må derfor anbefales, at der laves længere longitudinale studier af disse processer. Både de praksis-

relaterede og individualpsykologiske forandringsprocesser, som forløber igennem uddannelsen, må formodes at kunne belyses væsentligt mere uddybende og detaljeret ved at studere processernes forløb hos de samme lærlinge over længere tid.

Undersøgelsens teoretiske grundlag

5.A Undersøgelsens læringsteoretiske udgangspunkt

Undersøgelsen er gennemført med afsæt i nyere teoretiske perspektiver på læring, som gør op med læring og viden som rent kognitive fænomener, og som fokuserer på læringens mere sociale og kropslige aspekter. Det drejer sig først og fremmest om teorien om situeret læring, virksomhedsteori og kritisk psykologisk læringsteori. Undersøgelsen tager især udgangspunkt i følgende begrebsdannelser:

Deltagelse, praksisfællesskaber og læring. Overordnet kan man sige, at teorien om situeret læring først og fremmest fokuserer på at forstå læring som oplæring i og til konkrete og situerede praksisfællesskaber, hvor læring kommer til udtryk som en forandring i måden at deltage på.

Mål, intentioner, læring som subjekters selvtransformerende virksomhed, handlekontekster, tværkontekstuel deltagelse og deltagerbaner. Den kritisk-psykologiske forståelse betragter subjektet som intentionelt (med mål, motiver, behov og intentioner) og ser læring som subjektets *selvtransformerende* virksomhed på grundlag af sine subjektive *mål* og *intentioner*. Læring kommer til udtryk i den lærendes *tværkontekstuelle* bevægelse mellem forskellige *handlekontekster*.

Samfundsmæssig praksis, subjektivitet og menneskelig virksomhed/aktivitet. Disse tre faktorer forstås som gensidigt konstituerende og som historisk udviklede. Forståelsen af disse faktorer tager afsæt i den kulturhistoriske psykologiske teori samt den heraf udsprungne virksomhedsteori.

Situerethed. Teorierne er sammenfaldende i deres syn på læring, kognition og menneskelig handlen som *situerede* fænomener - dvs. som forbundet til konkrete situationer under bestemte fysiske, tidsmæssige/historiske og sociale betingelser.

I det følgende skal de mest centrale af disse begrebslige forforståelser uddybes.

5.A.i Handlekontekster

Princippet, om at uddannelsen foregår såvel på skole som i praktikvirksomheder, er et bærende element i moderne erhvervsuddannelse. Disse to “rum” er på mange måder meget forskellige og giver lærlingene forskellige muligheder for at lære, være og gøre. Disse rum kaldes i denne rapport for (handle)kontekster. I måden at forstå henholdsvis skole og praktikvirksomhed som handlekontekster, ligger en antagelse om, at konteksterne i høj grad er (eller kan være) med til at definere, hvad lærlingene gør, tænker og siger, og en forståelse af, at de samme lærlinge handler forskelligt i forskellige kontekster. De forholder sig til gældende normer, værdier, personer, regler og mål i den enkelte kontekst ud fra den position, som de har i konteksten.

Begrebet handlekontekster er først og fremmest præsenteret i Dreier (1999a og 1999b), hvor det defineres som “en samfundsmæssigt arrangeret socio-materiel enhed på en særlig lokalitet og for bestemte, mere eller mindre skarpt afgrænsede medlemmers deltagelse i dele af samfundslivet.” (Dreier 1999a:79). Til en given handlekontekst er knyttet forskellige deltagelsesformer, ressourcer og positioner, som giver forskelligt spillerum for og krav til deltagelse.

5.A.ii Deltagelse

Når vi skal forstå menneskers oplevelser, handlinger, intentioner og forandringsprocesser, må vi altid betragte mennesker som deltagende i konkrete sociale situationer og relationer med andre mennesker. Mennesket handler, føler, tænker og forandres ud fra dets position i konkrete praksisfællesskaber.

Deltagelsesbegrebet og dets forbundenhed med læring er blandt andet præsenteret i Lave & Wenger (1998a og 1998b). Med begrebet deltagelse bygges der bro mellem forståelsen af samfundsmæssige strukturer og subjektive forudsætninger for

at indgå i, opretholde og udvikle disse strukturer. Teoretisk er deltagerbegrebet delvist sammenfaldende med virksomhedsbegrebet inden for virksomhedsteorien. Igennem deltagelsesbegrebet forbindes forståelsen af subjektive handleforudsætninger og objektive betingelser for handlen. Samtidig implicerer deltagelsesbegrebet, at subjektet altid er deltager i en samfundsmæssig praksis og kun kan forstås som sådan. Subjektet og dets virksomhed er med andre ord altid situeret (Dreier 1999a:78), og det oplever, handler, føler og tænker fra sit særlige ståsted i en konkret praksis. Subjektets situerethed er social af natur; menneskets virksomhed er altid knyttet til at tage del i sociale praksisfællesskaber.

Tværkontekstuel deltagelse og deltagerbaner

Det moderne menneske bevæger sig mellem mange forskellige kontekster, både set i et kort og et langt tidsperspektiv. I løbet af en dag bevæger man sig eksempelvis fra arbejds- til familie-kontekst, og i længere tidsperspektiver bevæger man sig fra en uddannelses- til en arbejdskontekst. Vekselluddannelse er karakteriseret ved bevægelsen mellem arbejds- og skolekontekster. Nogle af disse tværkontekstuelle bevægelser har mange andre foretaget før, de er blevet faste og velkendte bevægelser. Eksempelvis er bevægelsen fra 10. klasse til håndværkerlærling og videre til svend en bevægelse, som mange andre har foretaget før. En anden bevægelse er bevægelsen fra 9. klasse til gymnasium og videre til universitetet. Andre deltagerbaner kan være mere personlige. Eksempelvis er bevægelsen fra at være tømrersvend og over i et job som efterskolelærer en mindre velkendt og fast etableret bevægelse. Mennesker følger både eksisterende spor og laver selv nye spor, hvor andre ikke før har gået.

Personligt kan de forfølge mål inden for én kontekst - eksempelvis kan lærlingen i virksomheden arbejde henimod at få tildelt svære opgaver. Men den tværkontekstuelle deltagelse kan også involvere mål, der går på tværs af handlekontekster. Eksempelvis kan svendens deltagelse i virksomhedskonteksten være motiveret af ønsket om at skabe økonomiske rammer for

et godt familieliv. Deltagelsen i en handlekontekst kan også ske med det formål at opnå adgang til andre kontekster (eksempelvis at tage 9. klasse for at kunne komme i lære) eller andre positioner i handlekontekster (eksempelvis positionen som svend). Deltagelse i en handlekontekst kan således være et led i at forfølge mål og interesser i andre kontekster ved at give adgang til andre handlekontekster eller positioner i disse handlekontekster. Den tværkontekstuelle deltagelse skaber samtidig potentielt mulighed for heterogenitet, kontraster, modsigelser og konflikter, som det må forholde sig aktivt til.

Når skole og praktikvirksomhed forstås som handlekontekster, betyder det også, at der er områder, hvor de to kontekster kan være så forskellige, at det kan opleves som konfliktfyldt at bevæge sig fra den ene til den anden kontekst, fordi konteksterne på nogle områder stiller modsatrettede rammer op for lærlingenes deltagelse. Sådanne forskelle er der ikke nødvendigvis noget forkert i, men det sætter de mennesker, som bevæger sig mellem konteksterne, i situationer, hvor de må vælge eller udvikle måder at forholde sig til disse forskelle og konflikter mellem konteksterne.

5.A.iii Læring

Læring er ud fra en situeret læringsforståelse et fænomen, som er situeret i en *social praksis*. Det vil sige, at læring er forankret i et *praksisfællesskab* og i *relationerne* inden for dette. At lære noget kan ud fra denne undersøgelses perspektiv handle om mange forskellige ting. Læring kan involvere en bevægelse i den lærendes sociale position. Denne type læring kommer til udtryk i nye muligheder for at deltage i praksisfællesskaber og nye relationer. Læring kan også være mere intellektuelle eller tankemæssige processer, hvor den lærende opnår nye forståelser, som ikke nødvendigvis kommer til udtryk i ændret deltagelse. Læring kan også involvere mere personlige forandringsprocesser, hvor den lærendes forståelse af sig selv eller sin position i forhold til andre personer eller sociale fællesskaber forandres.⁹

Tværkontekstuel læring

Da subjektet og dets virksomhed altid er situeret, er læring også altid situeret. I Lave & Wenger (1998a)'s fremstilling er menneskets deltagelse både en nødvendig forudsætning og målestok for læring, idet læring bestemmes som en bevægelse mod fuldgyldig deltagelse i praksisfællesskaber (Lave & Wenger 1998b). I denne undersøgelse anlægges tillige et mere kritisk-psykologisk perspektiv på læring, hvor læring forstås som subjektets aktive ændring og udvikling af sine personlige forudsætninger for deltagelse (Dreier 1999:83-84 og Scheel 2000:135-6). Som en konsekvens af deltagelsesbegrebet er læring et socialt fænomen, som er indlejret i sociale samværs- og interaktionsformer, mål og betydningsætninger.

Læring knytter sig ligeledes til handlekontekstbegrebet, idet (tilsigtet/intenderet) læring altid sker med henblik på "at være til gavn på andre tider og steder i de lærende personers tilværelse" (Dreier 1999: 77). Læring er altså i sin natur tværkontekstuel og er rettet mod ændring af personlige forudsætninger for deltagelse i en bestemt (type) handlekontekst (Dreier 1999:84). Forståelsen af læring som subjektets aktive modificering af personlige handleforudsætninger implicerer, at læringen altid er influeret af en subjektivt bestemt rettet i form af personens mål og intentioner. Denne intentionalitet er ligesom alle andre mentale fænomener social af natur, dvs. den udvikles og forhandles i konkrete sociale sammenhænge på grundlag af de subjektivt oplevede handlemuligheder (herunder deltagerbaner). Samtidig og parallelt med de tilsigtede/intentionelle læreprocesser foregår der også altid læring, som er utilsigtet. Eksempelvis oplever de fleste lærlinge at lære at tale den håndværksmæssige jargon, som bruges inden for deres fagområde, uden at dette er et defineret mål for dem. Et andet eksempel kan være, at lærlingenes opfattelse af teknisk skole ændres igennem deres deltagelse i praktikvirksomhederne.

5.A.iv Intentionalitet og subjektet

Tilsigtet læring er altså rettet mod noget andet end den aktuelle situation, som den lærende befinder sig i. Denne retning

bestemmes altid både af faktorer uden for personen selv og i den lærende. Den lærende kan have bestemte mål med eksempelvis at tage en uddannelse (eksempelvis at “blive tømrer”). Dette stemmer overens med den retning, der fra uddannelsespolitisk hold sættes som mål med uddannelsen. I andre tilfælde er der ikke samme grad af overensstemmelse. Eksempelvis kan valget af tømreruddannelsen være baseret på et ønske om at “gøre noget, jeg er god til”, eller “være sammen med nogen hyggelige mennesker” eller i et fravalg af andre oplevede muligheder, eksempelvis formuleret som “jeg gider ikke noget med bøger”. Det personlige aspekt af læringens retning betragtes i denne undersøgelse som en væsentlig faktor for lærlingene og deres læreprocesser under uddannelsen. Sådanne intentioner kan være mere eller mindre bevidste.

5.A.v Samfundsmæssig praksis som kulturelt og historisk konstitueret fænomen

Den samfundsmæssige praksis, der sker en oplæring til, betragtes i undersøgelsen som historisk udviklet. Gennem tidligere menneskelig virksomhed er der udviklet forskellige typer menneskelig praksis, redskaber, sprog m.m., som er forbundet med det givne praksisfelt. Man kan ud fra en kulturhistorisk analyse sige, at et sådant praksisfelt er konstitueret af og indlejret i forskellige kulturelle fænomener (jf. Wilbrandt 2000), herunder:

- 1) De symbolske (sprog, skrift, matematiske symboler, tegninger mv.)
- 2) Det materielle (redskaber, værktøj, materialer, udstyr mv.)
- 3) Det kropslige (kropslige færdigheder, vaner, metoder mv.)

Oplæring til et erhverv handler om at lære omgangen med disse fænomener, der konstituerer det aktuelle praksisfelt. Disse er gensidigt forbundne og under konstant samfundsmæssig udvikling, således at eksempelvis udviklingen af nye materialer vil være forbundet med nye (kropslige) metoder og nye (symbolbaserede) teoretiske forståelser.

5.B Forudgående analyser af genstands-området

Forud for den empiriske undersøgelse blev der på baggrund af eksisterende litteratur om området¹⁰ (samt den ovenfor præsenterede forforståelse) udarbejdet en oversigt over en række problemstillinger og hypoteser inden for erhvervsuddannelsesområdet, som formodedes at være interessante. Interviewguiden blev udarbejdet på grundlag af denne teoretiske, historiske og empirisk baserede analyse af problematikker inden for erhvervsuddannelsesområdet, hvor nedenstående problemstillinger blev ekspliciteret:

- Almendannelse versus kvalificering
- Bredde versus specialisering
- Den gensidige italesættelse mellem skole- og virksomheds-kontekst
- Arbejde versus uddannelse
- Fagligt selvstyre versus offentlig kontrol og styring
- Identifikation og selvforståelse i forhold til de to handle-kontekster
- Forskellige krav og konsekvenser i de to handlekontekster
- Forskelle med hensyn til tilgængelige læringsressourcer (sociale, materielle, symbolske)
- Selvstyret versus ydrestyret læreproces
- Kommunikation mellem praktikvirksomhed og teknisk skole
- Symbolsk, kropslig og materielt indlejret viden
- Faglogik versus arbejdsproceslogik som grundlag for tilrette-læggelse af læringsprocesserne
- Parallelle eller koordinerede uddannelsesforløb
- Erfaringsbearbejdning i uddannelsen
- Forskellige former for korrektiv feedback i de to handle-kontekster
- Problembaseret versus opgavebaseret læring.

I Appendiks E: Forudgående empiriske, teoretiske og historiske analyser (side 49) redegøres nærmere for de opstillede hypoteser i forbindelse med ovenstående punkter.

5.C Diskussion af undersøgelsens teoretiske grundlag

I dette afsnit skal nævnes nogle centrale styrker og svagheder vedrørende undersøgelsens teoretiske grundlag, som kan danne grundlag for forbedring af fremtidige undersøgelser inden for eud-området:

Praksisperspektiv versus individualpsykologisk perspektiv. Den teoretiske tilgang i undersøgelsen må siges at være domineret af et praksisperspektiv, hvilket både er en styrke og en svaghed. I det omfang, undersøgelsen bevæger sig ind på mere individualpsykologiske områder (identitetsprocesser, motivation, intentionalitetsstruktur mv.), er den præget af en svag teori-forankring, hvilket har været en hæmsko i forhold til en mere systematisk og grundig afdækning af disse aspekter. Hverken det teoretiske grundlag eller de forudgående analyser af genstandsområdet implicerer nuancerede hypoteser om genstandsfeltet. Den kritisk-psykologiske teoridannelse indeholder godt nok en subjektforståelse, som implicerer et individualpsykologisk perspektiv, men dette er ikke blevet fuldt udfoldet i nærværende undersøgelse. Endvidere savnes der i denne teoritradition en forståelse af de individualpsykologiske processers mere dybdepsykologiske forankring. Ser man på, hvad der i øvrigt findes af undersøgelser på disse områder, som inddrager en individualpsykologisk forståelse, er materialet forholdsvis tyndt (der ekisterer i Albertsen 1999 bud på forskellige "elevtyper"; i behandling af frafaldsproblematikker angives enkelte hypoteser ud fra et individualpsykologisk perspektiv). Undersøgelsens resultater og eksplorative tilgang må således siges trods alt at være et godt grundlag for en videre udforskning af disse aspekter.

Begrebsmæssige forforståelser og definitioner. Undersøgelsen bærer præg af, at en række centrale begreber ikke analyseres tilstrækkelig dybdegående. Hermed kommer lærlingenes egne begrebslige forforståelser til at "slå ned igennem" analyserne. Det gælder eksempelvis begreber som "læring", "teori", "praksis" mv. Var der i undersøgelsesdesign og analyser foretaget en nærmere

analyse af disse centrale begreber, ville det have kunnet resultere i en mere nuanceret forståelse af disse fænomeners kompleksitet.

Typologisk tilgang til lærlingene. Eud-området er præget af en broget flok lærlinge med meget forskellig baggrund og tilgang til uddannelsen. Det synes i den forbindelse at være frugtbart at etablere en eller anden form for typologisering af lærlingepopulationen som grundlag for nærmere analyser. En sådan typologisering er forsøgt udviklet igennem undersøgelsen, men kan med fordel videreudvikles og derefter valideres gennem kvantitative metoder. Selve kriterierne for en sådan typologisering kan også genovervejes.

Koblingen mellem læreprocesser og personlige forandringsprocesser. Der synes at være behov for en nærmere forståelse af, hvordan de læringsmæssige og personligheds-mæssige forandringsprocesser er relateret. I den forbindelse kan det være frugtbart med inddragelse af teoretiske forforståelser, som begrebsliggør nogle mulige hypoteser vedrørende denne forbundethed.

Appendiks

Appendiks A: Nærmere præsentation af interview

I det følgende skal der for hver enkelt interview beskrives nærmere om interviewene, herunder interviewsted, sammensætningen af informanter samt interviewets varighed.

6.A Gruppeinterview 1

Fysiske rammer: På lærlingenes egen tekniske skole i nogle, for informanterne, velkendte rammer.

Informanter: Kontakt til informanter opnået gennem deres tekniske skole. Informanter meldte sig i en klasesituation, hvor der blev spurgt, om nogen havde lyst til at deltage. Informanterne gik i samme klasse.

Varighed og placering: To timer i skoletiden.

<i>Informanter</i>	<i>Skole/praktik på interviewtidspunkt</i>	<i>Skoleperiode som de er i gang/skal i gang med (ud af i alt):</i>
Elektrikerlærling	Skole	4 (6)
Elektrikerlærling	Skole	4 (6)
Elektrikerlærling	Skole	4 (6)

6.B Individuelle interview 2, 3 og 4

Fysiske rammer: På lærlingenes egen tekniske skole i nogle, for informanterne, velkendte rammer.

Informanter: Individuelle opfølgende interview med lærlinge fra gruppeinterview 1.

Varighed og placering: 1½ time i skoletid.

6.C Gruppeinterview 5

Fysiske rammer: I kantinen (lukket under interview) i lærlingenes praktikvirksomhed.

Informanter: Udvalgt af praktikanvarlig på praktikvirksomheden.

Varighed og placering: 2½ time i arbejdstid.

<i>Informanter</i>	<i>Skole/praktik på interviewtidspunkt</i>	<i>Skoleperiode som de er i gang/skal i gang med (ud af i alt):</i>
Elektrikerlærling	Praktik	6 (6)
Elektrikerlærling	Praktik	5 (6)

6.D Gruppeinterview 6

Fysiske rammer: På en teknisk skole, som var ukendt for informanterne.

Informanter: Informanter sammensat på tværs af uddannelser og geografiske områder (fra forskellige tekniske skoler).

Varighed og placering: 2½ time efter arbejds-/skoletid.

<i>Informanter</i>	<i>Skole/praktik på interviewtidspunkt</i>	<i>Skoleperiode som de er i gang/skal i gang med (ud af i alt):</i>
Tømrelærling	Skole	5 (7)
Tømrelærling	Skole	5 (7)
Tømrelærling	Skole	5 (7)
Finmekanikerlærling	Skole	5 (5)
Finmekanikerlærling	Skole	5 (5)
Finmekanikerlærling	Praktik	4 (6)
Lastvogsmekanikerlærling	Skole	7 (7)
Lastvogsmekanikerlærling	Skole	7 (7)
Lastvogsmekanikerlærling	Praktik	6 (7)
Lastvogsmekanikerlærling	Praktik	6 (7)

6.E Gruppeinterview 7

Fysiske rammer: På en teknisk skole som var ukendt for informanterne.

Informanter: Informanter sammensat på tværs af uddannelser og geografiske områder (fra forskellige tekniske skoler).

Varighed og placering: 2½ time efter arbejds-/skoletid.

<i>Informanter</i>	<i>Skole/praktik på interviewtidspunkt</i>	<i>Skoleperiode som de er i gang/skal i gang med:</i>
Smedelærling	Skole	5 (6)
Smedelærling	Skole	5 (6)
Automekanikerlærling	Skole	9 (9)
Automekanikerlærling	Skole	9 (9)
Teknisk designerlærling	Praktik	2 (hovedforløb) (2)
Teknisk designerlærling	Praktik	2 (hovedforløb) (2)

6.F Gruppeinterview 8

Fysiske rammer: På en teknisk skole, som var kendt for nogle af informanterne.

Informanter: Informanter sammensat på tværs af uddannelser og geografiske områder (fra forskellige tekniske skoler).

Varighed og placering: 2½ time efter arbejds-/skoletid.

Tømrmester
Smedemester
Tømrrersvend
Tømrrerlærer
Murerlærer

Appendiks B: Interviewguides

7.A Introduktion til interview

“Velkommen og tak fordi I vil deltage i dette interview. Vi arbejder på Ålborg Universitet og er sammen med nogle kollegaer i gang med en undersøgelse af erhvervsuddannelserne. Det, der især interesserer os, er forholdet mellem oplæringen i virksomheden og skoleperioderne, og hvad denne vekselvirkning betyder for jer, som tager uddannelsen, og for, hvad I lærer i uddannelsen. I har (alle) været igennem en stor del af uddannelsen og har deltaget i både skole og praktisk oplæring, og derfor er vi meget interesseret i at høre, hvordan I oplever disse forhold ved jeres uddannelse.

For at være sikker på at få alt, hvad I siger, med optager vi samtalen på bånd. Det kan føles lidt underligt i starten, men vores erfaring er, at folk hurtigt glemmer båndoptageren. Vi håber, I vil bidrage med alle de tanker, I gør jer om emnet. I er sikkert ikke enige om alle de ting, vi diskuterer, og vi vil meget gerne høre jeres forskellige opfattelser. Vi vil bede jer om så vidt muligt at undgå at tale flere samtidig, da det gør båndoptagelsen mudret og gør det vanskeligt at høre, hvad I siger på båndet.

Inden vi går i gang, vil vi fortælle jer, at alt, hvad I siger, bliver behandlet fortroligt. Interviewene vil danne grundlag for en rapport, hvor ingen personers udsagn vil kunne genkendes. Alle personlige oplysninger vil blive udeladt eller ændret, eksempelvis navne på lærere, jer, andre personer, skolens navn og alle andre ting, der vil kunne gøre jer genkendelige, vil blive ændret eller udeladt. Efter at undersøgelsen er afsluttet, vil båndene blive slettet.

Vi forventer, at interviewet vil tage ca. 2 timer. Er der noget, I vil spørge om, inden vi starter?”

7.B Interviewguides

Interviewene blev gennemført ud fra nedenstående interviewguides. I gruppeinterviewene fokuseredes primært på

områderne i interviewguide 1, mens de individuelle interview tog udgangspunkt i både interviewguide 1 og 2, således at de mere personlige områder blev behandlet i de individuelle interview.

7.B.i Interviewguide 1: Overordnet spørgeguide for gruppeinterview

<p><i>Uddannelse</i></p>	<p>Men så lad os starte. Som sagt er jeg interesseret i at vide noget om, hvordan I oplever samspillet mellem de dele af jeres uddannelse, som foregår i virksomhederne, og de dele, som foregår på skole. Men først vil jeg bede Jer beskrive jeres uddannelsesforløb, fra I startede på uddannelsen og til nu? (indgangsvej, skoledele, praktiksted, tanker og overvejelser omkring det at starte på elektrikeruddannelsen).</p>
<p><i>Handle-kontekster</i></p>	<p>Jeg er interesseret i at høre nærmere om både skole- og virksomhedsperioder og om, hvilke forskelle der er mellem de to steder. Kan I starte med at fortælle, hvad I synes om at være på skolen, og hvad I synes om at være i virksomhederne?</p> <p>Hvilke tanker løber gennem hovedet, før I starter på en skoleperiode? Hvilke tanker løber gennem hovedet, før I starter på en praktikperiode?</p>
<p><i>Deltagelse Aktiviteter Opgaver</i></p>	<p>Jeg er interesseret i at høre noget (mere) om, hvad I laver i jeres uddannelse, både på skolen og i virksomhederne. Kan I beskrive nogle af de ting, I laver på skolen? Kan I beskrive nogle af de ting, I laver i praktiken? Og de vigtigste forskelle mellem, hvad I laver i virksomhederne og på skolen?</p> <p>Hvilke forskellige opgaver bliver I stillet overfor på skolen/i virksomhederne? Hvad betyder det for, hvad I lærer?</p> <p>Hvordan og i hvilke situationer får man mulighed for at vise, hvad man kan på skolen/i virksomhederne?</p> <p>Hvad betyder det for, hvad I lærer, om I går alene eller går sammen med en svend? Hvad lærer man alene? Hvad lærer man med en svend?</p>
<p><i>Krav Forventninger Konsekvenser</i></p>	<p>I har beskrevet nogle vigtige forskelle mellem at være på skole og i virksomhederne. Kan I prøve at beskrive, hvilke krav der stilles til jer, og hvilke forventninger i møder på skolen og i virksomhederne? Og hvilke forskelle der er mellem de krav og forventninger I møder på skolen og i virksomhederne?</p> <p>På hvilken måde oplever I disse krav/forventninger? Hvem stiller dem?</p> <p>Hvilke konsekvenser har det, hvis I ikke lever op til disse forventninger</p>

	<p>og krav? For jer? For andre? Hvad betyder disse krav og forventninger for, hvad I gør, og hvad I lærer?</p> <p>Hvordan bliver I klar over, når I har gjort noget godt på skolen? I virksomheden? Hvordan bliver I klar over, når I har gjort noget dårligt eller mindre godt på skolen/i virksomhederne?</p> <p>Er der forskel på, hvordan man kan opføre sig, og hvad man kan gøre i virksomheden og på skolen? Hvilke? Hvordan kan man opføre sig, eller hvad kan man gøre på skolen, som man ikke kan i virksomheden? Hvordan kan man opføre sig, eller hvad kan man gøre i virksomheden, som man ikke kan gøre på skolen?</p>
<i>Elev-lærling-normer</i>	<p>Hvad kendetegner en god elektriker/smed/mekaniker (mv.)?</p> <p>Hvordan vil I beskrive en god elev på skolen?</p> <p>Hvordan vil I beskrive en god lærling i virksomheden?</p>
<i>Personer</i>	<p>I har nævnt nogle af de forskellige personer, som I har mødt i gennem jeres uddannelse. Hvilken betydning har de forskellige personer for jer og for jeres uddannelse?</p> <p>Hvad kan de/ved de/gør de? Hvad lærer I af dem? Forskelle?</p> <p>Hvad betyder ens medelever/medlærlinge for, hvad man lærer på skole/i virksomhed?</p> <p>Kan I forestille jer nogen af jeres lærere som svend i virksomheden eller mester i jeres praktikvirksomhed? Kan I forestille jer nogen af svendene eller mester som lærer på skolen? På hvilke måder er de forskellige? På hvilke måder ville de (ikke) passe ind/opføre sig anderledes?</p>
<i>Læring</i>	<p>Jeg er interesseret i at høre noget (mere) om det, I lærer. Om hvad I lærer på skolen, og hvad I lærer i virksomhederne. Og om hvordan I oplever forholdet mellem det, I lærer på skolen og i virksomhederne. Kan I først beskrive, hvad I lærer på skolen, og hvad I lærer i virksomhederne?</p> <p>Kan I beskrive nogle konkrete eksempler?</p> <p>Lærer I det samme på skole og i virksomhederne, eller lærer I noget forskelligt?</p> <p>Har I lært noget på skolen, som I ikke kan lære i virksomhederne? [Og omvendt?] Hvad er det for forskelle mellem skole og virksomhed, der gør, at I kan lære bestemte ting det ene sted og ikke det andet?</p>
<i>Sammenhæng</i>	<p>Synes I, at der er sammenhæng mellem det, I lærer på skolen, og det, I lærer i virksomheden?</p> <p>På hvilke måder er der, og på hvilke måder er der ikke sammenhæng?</p> <p>Er det vigtigt at, der er sammenhæng mellem det, I lærer på skolen og i virksomheden, eller er det mindre vigtigt?</p>

<p><i>Kommunikation ml. skole og virksomhed</i></p>	<p>Hvad ved virksomheden om, hvad I laver på skolen? Og omvendt? Hvordan får de det at vide?</p> <p>Betyder det, I har lært på skolen, noget for, hvilke opgaver I møder i virksomheden? Bliver jeres erfaringer fra praktikperioderne nogen gange inddraget i undervisningen på skolen? Hvordan? Hvad betyder det for, hvad I lærer?</p>
<p><i>Tværkontekstuel læring</i></p>	<p>Har I lært noget i nogle dele af uddannelsen, som I har kunnet bruge i andre dele af uddannelsen? Hvad har I lært, hvor og hvor kunne I bruge det?</p> <p>Kan I beskrive nogle konkrete eksempler?</p> <p>Har I oplevet, at noget, I har beskæftiget jer med på skolen, har gjort jer i stand til at indgå på nye måder i virksomheden eller løse nye opgaver? Eller løse opgaver på nye måder?</p> <p>Har I oplevet, at noget, I har beskæftiget jer med i virksomheden, har gjort jer i stand til at indgå på nye måder på skolen eller løse nye opgaver? Eller løse opgaver på nye måder?</p> <p>Har I oplevet, at der er nogle særlige situationer eller tidspunkter, hvor det I har lært på skole og i virksomhed kommer til at hænge sammen?</p> <p>Kan I komme i tanke om situationer, hvor I både har brugt det, I har lært på skolen og det, I har lært i virksomheden? Kan I beskrive disse situationer nærmere? Hvilke? Hvor? Hvornår? Med hvem? I forbindelse med hvilke aktiviteter?</p>
<p><i>Indstilling</i></p>	<p>Har I oplevet, at det, I har beskæftiget jer med i virksomheden, har gjort, at I senere har ændret indstilling til aktiviteter og opgaver på skolen? Kan I prøve at beskrive, hvordan I har ændret indstilling, og hvad det har betydet for, hvordan I opfører jer på skolen/i virksomhederne? [Og omvendt?]</p> <p>Jeg har ikke flere spørgsmål. Er der noget, som I synes er vigtigt, som vi ikke har talt om, eller noget, I er kommet til at tænke på i løbet af interviewet?</p>

Skema III-3: Interviewguide 1

7.B.ii Interviewguide 2: Øvrige områder berørt i de individuelle interview

<p><i>Mål & Intentioner</i></p>	<p>Hvilke tanker og overvejelser har du haft omkring det at starte på uddannelsen?</p> <p>Har du gjort dig nogen tanker om, hvad du gerne vil lære igennem denne uddannelse? Hvilke mål har du for din uddannelse? Hvorfor vil du gerne lære netop de ting?</p> <p>Har dine mål betydning for, hvordan du deltager i skoleperioderne? I virksomhedsperioderne?</p> <p>På hvilke måder hjælper skoleperioderne dig til at nå dine mål?</p> <p>På hvilke måder hjælper praktikperioderne dig til at nå dine mål?</p> <p>Hvilke muligheder har man efter uddannelsen? Hvilke ting i uddannelsen betyder noget for, hvilke muligheder man har efter uddannelsen? På skolen? I virksomheden?</p> <p>Kan man allerede under uddannelsen gøre noget, der gør det lettere for jer at opnå bestemte mål? Hvad?</p> <p>Gør du dig nogen tanker om, hvad du skal efter uddannelsen? Hvilke?</p> <p>Kan du forestille dig, hvad du laver om tre år? Om fem år?</p> <p>Hvad kendetegner en god elektriker?</p>
<p><i>Handlekontekster</i></p>	<p>Er der forskel på, hvordan man kan opføre sig, og hvad man kan gøre i virksomheden og på skolen? Hvilke? Hvordan kan man opføre sig, eller hvad kan man gøre på skolen, som man ikke kan i virksomheden?</p> <p>Hvordan kan man opføre sig eller hvad kan man gøre i virksomheden som man ikke kan gøre på skolen?</p> <p>Hvilke forventninger møder du som lærling i virksomhederne? Hvilke forventninger møder du som elev på skolen? Hvilke konsekvenser har det, hvis du ikke lever op til disse forventninger? For dig? For andre?</p> <p>Kan I forestille jer nogen af jeres lærere som svend eller mester i jeres praktikvirksomhed? Kan I forestille jer nogen af svendene eller mester som lærer på skolen? På hvilke måder er de forskellige? På hvilke måder ville de (ikke) passe ind/opføre sig anderledes?</p> <p>Er der forskel på, hvordan lærerne taler til dig, og hvordan mester og svendene taler til dig?</p> <p>Hvad sker der i virksomheden, hvis du ikke kan det, du skal kunne? Hvad sker der på skolen, hvis du ikke kan det, du skal kunne?</p> <p>Er der forskel på, hvordan man taler sammen i virksomheden og på skolen? Hvilke? Faglig samtale og almindeligt samvær?</p>

<p><i>Den gensidige italesættelse af handlekontekster</i></p>	<p>Hvordan tror du, at mester og svendene i virksomheden ser på den tid, du bruger på skolen?</p> <p>Hvordan tror du, at lærerne på skolen ser på den tid, du bruger i virksomheden?</p> <p>Taler du om det, du har lært på skolen, når du er i virksomheden? Taler du om det, du har lært i virksomheden, når du er på skolen?</p> <p>Hvilke betegnelser bruger du og andre om jer på skolen? I virksomheden?</p>
<p><i>Personlig udvikling</i></p>	<p>Har du igennem uddannelsen forandret dig eller lært noget, som har haft betydning for dit liv i øvrigt?</p> <p>Hvilke personlige egenskaber skal man have som elektriker? Er det nogle egenskaber, som du synes, du har fået igennem uddannelsen? Hvordan har du udviklet de egenskaber? På skolen? I virksomheden?</p> <p>Har du oplevet, at du på nogle måder er blevet mere moden igennem uddannelsen? Hvad tror du har været med til at modne dig?</p>
<p><i>Deltagerbaner - skoleerfaringer</i></p>	<p>Kan du prøve at beskrive, hvordan du har oplevet det at gå i skole, før du startede på teknisk skole? Hvilke forskelle og ligheder oplever du mellem dine tidligere skoleerfaringer og det at gå på teknisk skole? Mht. lærere, medelever, opgaver, hvordan man bliver behandlet, krav og forventninger.</p>
<p><i>Identifikation og tilhørsforhold</i></p>	<p>Hvilke af de personer, som du har mødt igennem din uddannelse, har betydet mest for dig? Hvordan?</p> <p>Hvor føler du dig mest hjemme? Hvorfor?</p>
<p><i>Motivation for at deltage i interviewet</i></p>	<p>Hvilke tanker gjorde du dig, da du sagde ja til deltage i disse interview? Hvorfor meldte du dig til at deltage i disse interview?</p>

Skema III-4: Interviewguide 2

Appendiks C: Transskriptionsvejledning

Transskriptionsvejledning:

- Interviewet transskriberes ordret (for interview 1-5).
- Interviewet transskriberes til almindelig talesprog (for interview 6-8).
- Pauser markeres: Kortere pauser med to prikker “..”. Længere pauser markeres med “(pause)”.
- Gentagen brug af fyldord uden meningsbetydning udelades (eksempelvis “øhh”, “altså”, “vel”, “ikke også”, “jo” m.fl.).
- Interviewerens bekræftelser på aktiv lytning medtages.
- Utydelige passager markeres: “(utydeligt)”.

Eksempel på transskription:

Interviewer: Så lad os starte en gang.. Det første jeg godt kunne tænke mig at høre lidt om, det var sådan, at I bare lige fortæller om jeres uddannelsesforløb.. sådan fra I startede på elektrikeruddannelsen og indtil nu?

Lærling 1: Jamen.. jeg startede jo i virksomheden (Int: Ja) og så kom jeg på 2. skoleperiode efter et par måneder. (Int: Okay). Og så siden har det faktisk vekslet mellem skole og praktik.

Interviewer: Så du startede i virksomheden (Lærling 1: Ja) i .. mesterlære eller .. (Lærling 1: Ja) hvad hedder det?

Lærling 1: Ja, det kan man godt sige. Det er det, det hedder. Men.. det er så forskelligt hvor lang tid der er mellem de forskellige skoleophold. Det er så skolen, der bestemmer det.

Interviewer: Okay. Og så har du så gået på hvilke skoleperioder?

Lærling 1: Anden, tredje og fjerde.

Interviewer: Anden, tredje og fjerde skoleperiode. Okay.. På hvilken skole?

Lærling 1: Søndre Omme Teknisk Skole (Int: Søndre Omme Teknisk Skole?).

Lærling 2: Ja, jeg startede så .. direkte fra tiende startede jeg på teknisk skole. (Int: Ja). På det der andet ophold. Og så kom jeg så.. imens jeg gik der søgte jeg så læreplads nogle steder (Int: Ja). Og så fik jeg så noget. Og så har det så også bare kørt lige siden. (Int: Ja). Og jeg har så gået et skoleophold længere end han har. (Int: Ja .. Okay). Og det er også i Søndre Omme.

Appendiks D: Kodningskategorier

- Fagforståelse
- Faglig progression i de to kontekster
- Folkeskole
- Arbejdsmiljø/sikkerhed
- Handlekontekster - beskrivelser
 - Skolekontekst
 - Virksomhedskontekst
 - Praksisorganisering
 - Materialer, udstyr, redskaber, værktøj
 - Konfliktperspektiver på tværkontekstuel bevægelse
- Tværkontekstuel kommunikation
- Feedback
- Sociale strukturer i virksomheden
- At bruge hænder og hoved - dispositionelle forståelser
- Lærlingenes indstilling til oplæringskontekster
- Lærlingeinitiativ i oplæringen
- Intentioner for/med oplæring
 - Oplæringspersoners
 - Læreres
 - Svendes & Mestres
 - Lærlinges
- Læring
 - Læringskontekst
 - Skolekontekst
 - Virksomhedskontekst
 - Tværkontekstuel
 - De ikke-institutionaliserede læreprocesser
 - Forskellige typer læreprocesser og vidensformer
- Elevtyper
- Opgaver i oplæringen
 - Skoleopgaver
 - Virksomhedsopgaver
 - Den gode lærlingeopgave
 - Automatisering i virksomhed

- Personlig udvikling, modning og identitet
 - Identifikationsobjekter
 - Vendepunkter i uddannelsesforløb
- Relationer
 - Optimale lære-relationer
 - Relationer til forskellige persongrupper
 - Lærere
 - Medelever - skole
 - Medlærlinge - virksomhed
 - Svende
 - Mestre
 - Kunderne
 - Konkurrenceforhold mellem svende og lærlinge
- Tidsforståelse i handlekontekster
- Vidensressourcer
 - Symbolske (tegninger, bøger mv.)
 - Materielle (værktøj, materialer, udstyr mv.)
 - Kropslige (tricks, fiduser, fif mv.)

Appendiks E: Forudgående empiriske, teoretiske og historiske analyser

Følgende skema præsenterer de forudgående analyser og de opstillede hypoteser som har dannet grundlag for undersøgelsen:

<i>Problemstillinger</i>	<i>Uddybende beskrivelse</i>	<i>Hypoteser</i>
Almindelse vs. kvalificering	Der er politiske kræfter, som ønsker at øge den skolebaserede almindelse for de lavest uddannede samfundsgupper. På den anden side udgør de praktisk dominerede uddannelser (som eud) en uddannelsesmulighed for personer, som ikke ønsker eller evner en boglige kvalificering.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>De almene fag i 1. skoleperiode opleves ikke som relevante og brugbare for eleverne og virksomhederne (delvist underbygget i Hansen, Musaeus & Thomsen Langagergaard 2002).</i> • <i>De almene fag bibringer eleven nogle almene kvalifikationer, som danner grundlag for deres senere læring i uddannelsen.</i> • <i>Udviklingen i retning af stadig mere skolastiske erhvervsuddannelser gør det svært for mange personer at gennemføre uddannelse.</i>
Bredde vs. specialisering	Fra samfundsmæssig side er det et ønske, at de færdiguddannede udgør en fleksibel arbejdskraft, som kan skifte mellem forskellige områder afhængig af samfundets aktuelle behov. Det er en udbredt (skolastisk) tænkemåde, at dette opnås gennem tilegnelse af generel og abstrakt viden, som så kan appliceres til konkrete situationer. Omvendt kan det ud fra et effektivitetssynspunkt være en interesse for praktikvirksomhederne, at specialisere lærlingene ift. deres egne arbejdsområder.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Arbejdsgaverne i virksomhederne er ensformige, og i kvalificeringsmæssigt perspektiv mangler der en bredde, som skoleperioderne kompenserer for.</i> • <i>I skoleperioderne får eleverne lov til at prøve ting, som de ikke får lov til i virksomhederne.</i> • <i>Den viden, som eleverne tilegner sig på skolen, er mere generel og brugbar i flere forskellige sammenhænge end den, de lærer på skolen.</i> • <i>I virksomhederne sker der en faglig tilegnelse og udvikling af personlige kvalifikationer, som er mere procesafhængig og derfor mere bred end de snævre faglige teknikker og vidensområder, som tilegnes på skolen.</i>

<p>Den gensidige italesættelse mellem skole- og virksomhedskontekst</p>	<p>De to handlek konteksters opfattelse af hinanden kan være en betydelig barriere for elevernes mulighed for og ønske om at forbinde læring fra de to kontekster og for kommunikationen mellem konteksterne.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>I virksomhederne tales der nedsættende om skolerne, og der åbnes ikke for, at læring fra skoleperioderne kan udfoldes i daglig praksis.</i> • <i>I skolerne tales der nedsættende om praksis i virksomhederne.</i> • <i>Der foregår meget lidt kommunikation, koordination og samarbejde mellem virksomhed og skole ifm. elevens uddannelsesforløb (underbygget af bl.a. Aarkrog 1997).</i>
<p>Arbejde vs. uddannelse</p>	<p>Lærlinge har en dobbelt position (lærende vs. arbejder) i uddannelsen, som bl.a. kommer til udtryk i de historiske konflikter om udformningen af erhvervsuddannelserne og i den dobbelte finansiering (SU vs. løn).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Eleverne har en anden opfattelse af sig selv og deres betydning på skolen end i virksomheden og italesætter sig selv anderledes (elev vs. arbejder).</i> • <i>Eleverne oplever en rollekonflikt mellem at være elever og arbejdere.</i> • <i>Der er en potentiel konflikt imellem måden, som eleverne opfattes på i virksomhederne og på skolen, som fører til, at de behandles meget forskelligt.</i> • <i>Lærlingene bliver primært betragtet som arbejdskraft i virksomhederne, og virksomhederne prioriterer ikke deres uddannelsesmæssige opgave lige så højt som den arbejdsmæssige.</i> • <i>Fokus i virksomhederne er på produktion, hvor fokus på skolerne er på kvalificering/læring.</i>
<p>Fagligt selvstyre vs. offentlig kontrol og styring</p>	<p>Fagpolitisk er eud i historisk perspektiv blevet underlagt stadig større offentlig styring og kontrol til gengæld for et stadig større statsligt tilskud til uddannelserne.</p> <p>For en nærmere behandling af dette, se Sigurjonsson (2002), jf. også Evalueringscenteret (1994).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Jo mere erhvervslivet har indflydelse på skoleperiodernes indhold, jo tættere kommer skolelærdommen til at have relevans for og blive inddraget i praktikken, og dermed skabes større sammenhæng. (jf. fortolkningen af brancheforbøb i Aarkrog (1997) og Hansen, Musaeus & Thomsen Langagergaard (2002).</i>

<p>Identifikation, tilhørsforhold og selvforståelse</p>	<p>Afhængigt af, hvor eleven/lærlingen primært opfatter sig som hørende til, sker der en mental distancering til den anden handlekontekst</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Eleven identificerer sig med praksis og forholder sig kritisk til skolekonteksten.</i> • <i>De potentielle identifikationsfigurer vælges med udgangspunkt i elevernes intentioner med uddannelsen.</i> • <i>Eleverne udvikler først og fremmest et tilhørsforhold til praktik-konteksten, da den tilbyder et mere positivt identitetspotentiale end skolekonteksten.</i>
<p>Krav og konsekvenser</p>	<p>Kravene og konsekvenser i virksomhederne har et økonomisk rationale, mens krav på skolerne har et pædagogisk rationale.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>På skolen kan man slippe lettere om ved tingene, for konsekvenserne er ikke så hårde (delvist underbygget af Hansen, Musaeus & Thomsen Langagergaard (2002).</i> • <i>Motivation til at indgå i skolepraksis hentes i virksomhedspraksis.</i> • <i>Skolen giver en højere grad af tryk og sikkerhed i forhold til at lave fejl mv. og er derfor et bedre læringsmiljø.</i> • <i>Den større konsekvens i virksomhedspraksis giver en mere effektiv og målrettet læring.</i> • <i>Den tilladte margin, som man skal holde sig indenfor, er mindre i virksomhedspraksis, hvorfor det er hårdere, og flere bliver sorteret fra gennem sociale udstødningsprocesser.</i> • <i>Skoleperioderne bliver betragtet som en slags frikvarter i forhold til virksomhedsperioderne.</i> • <i>I skoleperioderne får eleverne lov til at prøve ting, som de ikke får lov til i virksomhederne.</i> • <i>Den forskel kommer til udtryk i en hårdere omgangsform i virksomhederne end i skolerne.</i>

<p>Læringsressourcer</p> <p>Sociale/kropslige</p> <p>Materielle</p> <p>Symbolske</p>	<p>Uddannelsens handlekontekster er karakteriseret ved forskelle mht. tilgængelige læringsressourcer, hvor der kan skelnes mellem:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Materielle: Redskaber, værktøj, materialer • Sociale: Personligt indlejret viden og færdigheder, tilgængelige identifikationsfigurer • Symbolske: Viden og færdigheder i en sproglig/symbolsk form (matematiske symboler, sproglige symboler). <p>For en nærmere redegørelse se Wilbrandt (2000: 9-12).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Skolepraksis er hæmmet af ikke at have samme materielle læringsressourcer som virksomhederne.</i> • <i>De symbolske læringsressourcer bliver vurderet negativt i virksomhedspraksis, og de kropslige læringsressourcer i virksomheden bliver kritiseret i skolekontekst som ufleksible og ureflekterede.</i> • <i>Lærerne på skolen (primært indgangsåret) har ikke kendskab til og engagement i elevernes hverdagspraksis, men er i højere grad skolestisk uddannede og fokuserede på symbolske vidensformer.</i>
<p>Synlighed og feedback</p>	<p>Er der forskel på feedbackmåder og krav om synlighed i de to kontekster?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>På skolen er det lettere at gemme sig; dvs. at skjule sine evner, viden, færdigheder eller mangel på samme.</i> • <i>De vigtigste feedbackmekanismer i skolekonteksten er de kammeratskabsmæssige; det er ens sociale position i elevgruppen; de andre elevers anerkendelse og accept, som er en væsentlig drivkraft for læring på skolen (og i virksomheden).</i> • <i>Der er store forskelle på, hvilken slags feedback man får på skolen og i virksomheden på det, man laver.</i>
<p>Selvstyret vs. ydrestyret læreproces</p> <p>Ydre vs. indre motivation</p>	<p>Hvilken betydning har de indre og de ydre motivationsfaktorer for uddannelsesforløbet?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Elevernes egne mål og intentioner er afgørende for, hvordan eleven går ind i aktiviteter i uddannelsen, og dermed for, hvad de lærer.</i> • <i>Eleverne er forholdsvis ureflekterede om mål og muligheder efter uddannelsen.</i> • <i>Eleverne er først og fremmest motiveret af ydre faktorer (eks. løn) og kun sekundært af egne mål og intentioner.</i>

<p>Kontakten mellem virksomhed og skole</p>	<p>Der er generelt meget lidt kommunikation og koordination mellem virksomhed og skole, undtaget er dog brancheforløbene.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Kommunikationen og koordinationen mellem skole og virksomhed er væsentlig for elevernes mulighed for at drage nytte af vekselvirkningen i uddannelsen.</i> • <i>Elevernes egen evne til at skabe sammenhæng mellem de to handlekontekster er afgørende for udbyttet af vekselvirkningen.</i>
<p>Symbolsk indlejret viden vs. kropslig og materielt indlejret viden</p> <p>Læring på tværs af handlekontekst</p>	<p>Hele den skolastiske uddannelses-tradition er centreret om symbolsk indlejret viden, mens mesterlære-traditionen er centreret om materielt og kropsligt indlejret viden. Dobbelttheden i vekseluddannelserne er således ikke blot et teknisk uddannelsesproblem, men udtryk for et mere grundlæggende samfundsmæssigt problem om forbindelsen mellem forskellige kulturelt udviklede vidensformer og forbindelsen mellem dem. At kunne overføre viden er således et spørgsmål om aktiv omformning af viden rettet mod deltagelse i en konkret handlekontekst.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Eleverne præsenteres i skoleperioderne for viden, som de ikke kan udfolde i praksis i virksomheden.</i> • <i>Eleverne tilegner sig i praktikperioderne viden, som de ikke kan udtrykke sprogligt i skolekonteksten.</i> • <i>En del af den viden, som skal tilegnes, kommer til udtryk i evnen til at håndtere værktøj, redskaber og materialer.</i> • <i>Eleverne er ikke i stand til at bruge dét, de lærer i skoleperioderne, i praksis.</i> • <i>Eleverne oplever nogle situationer, hvor dét, som læres på skolen, og dét, som læres i virksomheden, forbindes med hinanden.</i> • <i>Eleverne kan bruge dét, de lærer på skolen, direkte i praktikken.</i> • <i>Eleverne kan lære alt, hvad de skal kunne, på skolen.</i> • <i>Eleverne kan lære alt, hvad de skal kunne, i virksomheden.</i>
<p>Faglogik vs. arbejdsproceslogik som grundlag for tilrettelæggelse af læringsprocesserne.</p>	<p>Er den faglige forståelse, som eksisterer inden for den skolebaserede oplæring forskellig fra den, som eksisterer inden for en arbejdsbaseret oplæring?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Undervisningen på skolerne tilrettelægges efter en faglogik, som udspringer af en akademisk kategorisering af fagene, hvorimod virksomhedsopholdene strukturerer læringsforløbet ud fra en logisk opbygning af arbejdsprocesserne. Dermed fokuseres der forskelligt på henholdsvis abstrakt forståelse og konkrete færdigheder.</i>

<p>Læringsaktiviteter</p>	<p>Hvilke læringsaktiviteter anvendes i de to kontekster, og hvilken betydning har det?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Der er afgørende forskel på typerne af læringsaktiviteter på skole og i virksomhed. Hvilke?</i> • <i>Aktiviteterne, hvori viden og færdigheder tilegnes, har betydning for, hvordan denne viden og færdigheder kan bruges.</i>
<p>Parallele eller koordinerede uddannelsesforløb</p> <p>Funktionalistisk sammenhæng vs. arbejdsdeling</p>	<p>Dette spørgsmål stilles af Aarkrog (1997) med en pointering af, at parallelle læringsforløb er ensbetydende med arbejdsdeling (dvs. at skolen varetager nogle og virksomheden andre kvalificeringsopgaver), mens et koordineret uddannelsesforløb er ensbetydende med et samarbejde om samme opgaver.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Eleverne får forskellige ting ud af skole- og virksomhedsdelen. Det opleves ikke som et problem, at der ikke er sammenhæng (underbygges delvist af Aarkrog (1997)).</i> • <i>Eleverne oplever den manglende sammenhæng og koordinering som problematisk.</i> • <i>Rækkefølgen af skole- og praktikophold er ligegyldig, og hele skole- og virksomhedsdelen kunne ligeså godt tilbydes som et samlet forløb før eller efter praktikdelen (alternativt som efteruddannelsesmulighed for de skolestik orienterede).</i>
<p>Ressourcer vs. udvikling</p>	<p>Man kan stille spørgsmålet om, hvor udviklingen er mest "up-to-date" mht. materialekendskab, anvendelse af nyeste teknikker, teknologi, viden mv.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Viden og færdigheder, som formidles på skolen er delvist forældede, fordi virksomhederne er mere "up-to-date".</i> • <i>Skolerne formidler viden, som er mere "up-to-date" end den viden og de teknikker, som anvendes i virksomhederne. Eleverne kan derfor bibringe virksomhederne noget nyt i kraft af deres deltagelse i skoleophold</i>
<p>Strategier for tilrettelagte læreprocesser:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Erfaringsbearbejdning 2) Induktiv-deduktiv 3) Demonstration 4) Handling og feedback 5) Problem- og opgavebaseret læring 	<p>Tilrettelægges oplæringen på skole og i virksomhed ud fra forskellige principper for læreprocesserne og med fokus på nogle læreprocesser frem for andre?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Der er stor forskel på de anvendte strategier på skole og i virksomhed.</i> • <i>Eleverne er mest orienteret mod nogle af strategierne frem for andre.</i>

<p>Elevtyper</p> <p>Læringsstil</p>	<p>Kan eleverne opdeles i forskellige typer, som forholder sig forskelligt til uddannelsen, og som dermed er i stand til på forskellig måde at drage nytte af vekselvirkningen i uddannelsen (jf. Aarkrog (1997), og Undervisningsministeriet (1999)).</p> <p>Har eleverne forskellige evner til at lære eller forskellig læringsstil (jf. eksempelvis Kolb 1984).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>(En del af) Eleverne mestrer ikke den skolastiske læringsform fokuseret på symbolsk viden og baseret på processerne: Generalisering+Distancering → Tilegnelse → Konkretisering+Aktivering.</i> • <i>Elever med en skolastisk baggrund er i højere grad i stand til at etablere sammenhæng mellem skole- og virksomhedskontekst (delvist underbygget af Aarkrog (1997)).</i> • <i>Elever kommer i høj grad med negative oplevelser af skole, som bliver reaktiveret, når de træder ind i en skolekontekst. De foretrækker derfor virksomhedskonteksten.</i> • <i>Der er forskellige måder at lære på, og lærlinge er generelt karakteriseret ved ikke-abstrakte læringsstile.</i> • <i>Den induktive-deduktive læringsmodel er ikke velegnet for lærlingel eleverne (fra praksis → generalisering+begrebsliggørelse → anden praksis → konkretisering og aktivering (jf. Kolb)).</i>
-------------------------------------	--	---

Litteratur - teoretiske og metodiske aspekter

Nedenstående litteraturliste rummer relevant litteratur med et teoretisk og metodisk fokus. Litteratur med et mere erhvervs-pædagogisk fokus findes i del 1 og 2:

Dreier, O. (1994):
“Personal locations and perspectives - Psychological aspects of social practice”. I: *Psychological Yearbook*, vol. 1. København.

Dreier, O. (1999a):
“Læring som ændring af personlig deltagelse i sociale kontekster”.
I Nielsen & Kvale (red.): “*Mesterlære. Læring som social praksis*”, Hans Reitzels Forlag, København.

Dreier, O. (1999b):
“*Uddannelse og læring i praksis*”.
Undervisningsministeriet, København.
På: <http://www.uvm.dk/pub/1999/prakspor/5.htm>

Greenbaum (1998):
“*The Handbook for Focus Group Research*”. Sage Publications, Thousand Oaks, California.

Krueger, R. A. (1988):
“*Focus Groups. A practical guide for applied research*”.
Sage Publications. Newbury Park, California.

Judd, Smith & Kidder (1991 (1951)):
“*Research Methods in Social Relations*”.
Holt, Rhineheart and Winston Inc. Florida.

Kvale, S. (1998 (1994)): “*InterView. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*”.
Hans Reitzels Forlag, København.

Launsø, L. & Rieper, O. (1997):

“*Forskning om og med mennesker. Forskningstyper og forskningsmetoder i samfundsforskningen*”.

Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København.

Lave, J. & Wenger, E. (1998a (1991)):

“Situated learning. Legitimate peripheral participation”.

Cambridge University Press, Cambridge.

Lave, J. & Wenger, E. (1998b (1998)):

“Situert læring ved legitim perifer deltagelse”.

I Hermansen (red.):

Fra læringens horisont, Forlaget Klim, Århus.

Lave, J. (1999): “Læring, mesterlære, social praksis”.

I Nielsen & Kvale (red.): “*Mesterlære. Læring som social praksis*”,

Hans Reitzels Forlag, København.

Marshall, C. & Rossman, G. B. (1995):

“*Designing Qualitative Research*”.

Sage Publications, London.

Morgan, D. L. (årstal ukendt):

“*Successful Focus Groups. Advancing the State of the Art*”.

Sage Publications, London.

Nielsen, K. & Kvale, S. (red.) (1999):

“*Mesterlære. Læring som social praksis*”.

Hans Reitzels Forlag, København.

Nielsen, K. (1999):

“Praksis, habitus, livsstil - et essay om Pierre Bourdieu, krop og kultur”. I Tønnes Hansen, J. & Hermansen, M. (red.):

“*Sociologisk udfordring til psykologien*”.

Forlaget Klim, Århus.

Scheel, L. S. (2000):

“*Praksislæring*”.

Gyldendal, København.

Sommerlund, B. (2001):
Computerprogrammet "*TextBase Gamma*".
Institut for Psykologi, Århus Universitet.
jf.: <http://www.psy.aau.dk/bos/gamma.htm>

Strauss, A. & Corbin, J. (1990):
"*Basics of Qualitative Research*".
Sage Publications, London.

Togo, F. (2000):
"*Elevernes oplevelse af erhvervsuddannelsesreform 2000*".
Uddannelsesstyrelsen, Undervisningsministeriet. København.
På: pub.uvm.dk/2000/elev/hel

Togo, F. (2001a): "*Hvordan gik det?*"
Uddannelsesstyrelsen, Undervisningsministeriet. København.
På: pub.uvm.dk/2001/eudreform1

Togo, F. (2001b): "*Erfaringer fra forsøg med eud-reformen*".
Uddannelsesstyrelsen, Undervisningsministeriet. København.
På: pub.uvm.dk/2001/eudreform2

Togo, F. (2001c): "*Eleverne og eud-reformen*".
Uddannelsesstyrelsen, Undervisningsministeriet. København.
På: pub.uvm.dk/2001/eudreform4

Uddannelsesstyrelsen (1999): "*På sporet af praksis*".
Undervisningsministeriet, København.
På: www.uvm.dk/pub/1999/praksispor

Wilbrandt, J. (2002):
"*Vekseluddannelse i håndværksuddannelser. Lærlinges oplæring,
faglighed og identitet*".
Undervisningsministeriet, København.
På: pub.uvm.dk/2002/veksel1

Wilbrandt, J. (2000): "*Teori & Praksis*".
Institut for Psykologi, Københavns Universitet, København.
På: www.psyk.ku.dk/adm_forskn/udgiv/speciale

- 1) For en nærmere gennemgang af den oplæringsmæssige og den skolastiske uddannelsestradition henvises til henholdsvis Sigurjonsson (2002) og Wilbrandt (2000).
- 2) Se eksempelvis Aarkrog (1998).
- 3) Begrebet praksis indgår, sammen med begreber som praksisfelt og praksisfællesskab, som væsentligt i undersøgelsens teoretiske grundlag, som er beskrevet nærmere i afsnit 5.A.
- 4) Med nogle mere teoretiske begreber kan man sige, at der i del 1 anlægges et kontekstuelt praksisperspektiv, mens der i del 2 i højere grad anlægges et subjekt-perspektiv.
- 5) Begrebet deltagelse er funderet i en situeret læringsteori og i en kritisk psykologisk grundforståelse jf. afsnit 5.A.ii.
- 6) Fagområdet betragtes i analyserne som bestående af tre hovedområder (er beskrevet nærmere i del 1, afsnit 6.A): Den praktiske udøvelse, det lovgivningsmæssige og det teknisk-teoretiske.
- 7) For en nærmere præsentation af de teoretiske forforståelser for undersøgelsen henvises til afsnit 5.
- 8) At undersøgelsen er eksplorativ betyder, at det ikke i undersøgelsen primært forsøges at efterprøve eksisterende hypoteser, men at undersøgelsen i højere grad har som mål at udvikle nye forståelser af feltet - at medvirke til at kunne stille nye spørgsmål til undersøgelsesfeltet.
- 9) Denne forståelse af læring er blandt andet inspireret af Illeris (2000), som opstiller tre dimensioner, som læring kan forstås i forhold til, henholdsvis den *sociale*, den *kognitive* og den *psykodynamiske* dimension.
- 10) Det drejer sig først og fremmest om publikationer fra Undervisningsministeriet (www.uvm.dk), publikationer fra Danmarks Erhvervspædagogiske Læreruddannelse (DEL) (<http://www.delud.dk/FoU/default.htm>) og eksisterende og igangværende undersøgelser inden for forskningsprojektet "Læring i moderne dansk vekseluddannelse" (www.hum.auc.dk/forskning/praksis/resultat.htm).

Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie

I denne serie udsender Uddannelsesstyrelsen publikationer om generelle eller mere specifikke aktuelle emner. Formålet er at skabe debat og inspirere til udvikling i uddannelserne. I 2001 og 2002 er følgende udkommet eller under udgivelse i serien:

2001:

- Nr. 1: Intern evaluering i andetsprogsundervisningen - en antologi (UVM 9-053)
(Voksenuddannelser)
- Nr. 2: Praktik i udlandet - for social- og sundhedselever (UVM 7-328)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 3: ..kun løs er al fremmed tale?: Modersmålsundervisning i gymnasiet i en række europæiske lande (UVM 6-276) (Gymnasiale uddannelser)
- Nr. 4: HF-forsøg 1997-2000: Evaluering af 2- og 3-årige forsøg: Statusrapport fra Hf-evalueringsgruppen (UVM 6-273) (Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 5: Ledelse og lokal undervisningsplanlægning - kvalitet i skolens grundydelse (UVM 7-329) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 6: Indslusningsforløb for flerkulturelle elever på sosu og pgu (UVM 7-330)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 7: Kommunernes vejledning af børn og unge med særlige behov (UVM 5-372)
(Grundskolen)
- Nr. 8: På vej mod et nyt hf: Resultater af Hf-evalueringsgruppens arbejde: 1. del (6-274)
(Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 9: Eleverne og eud-reformen - oplevelser af forsøg med grundforløb og hovedforløb i 2000 (UVM 7-332) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 10: Hvordan gik det? - sammenfatning af Erfaringer fra forsøg med eud-reformen i 2000 (UVM 7-331) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 11: Erfaringer fra forsøg med eud-reformen - grundforløb og hovedforløb i 2000 (UVM 7-333) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 12: Sådan gør vi - integration af tosprogede småbørn i store og små kommuner (UVM 5-378) (Grundskolen)
- Nr. 13: Kvalitetsudvikling i VUC - et værktøj til selvevaluering (UVM 0101)
(Voksenuddannelser)
- Nr. 14: Læsefærdigheder, læsevejledning og læseundervisning - i erhvervsuddannelserne (UVM 7-335) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 15: Rapport fra arbejdsgruppen om gymnasiernes økonomi og kvalitet (UVM 6-275)
(Gymnasiale uddannelser)
- Nr. 16: Uddannelse, læring og demokratisering (UVM 7-336) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 17: Projektarbejde i kemi - i gymnasiet og hf (UVM 6-277) (Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 18: Fleksible læringsmiljøer i andetsprogsundervisningen - en antologi (UVM 9-055)
(Voksenuddannelser)
- Nr. 19: At lære fysik: Et studium i gymnasieelevers læreprocesser i fysik (UVM 6-278)
(Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 20: Evaluering af Den Fri Ungdomsuddannelse: Slutrapport (UVM 7-337)
(Øvrige ungdomsuddannelser)
- Nr. 21: Elever i erhvervsuddannelse - mellem skole og virksomhed (UVM 7-338)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 22: Eleven i centrum: Om elevindflydelse og medbestemmelse på htx (UVM 6-279)
(Erhvervs-gymnasiale uddannelser)

Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie

Fortsat fra forrige side

- Nr. 23: Kvalitetsudvikling i gymnasiet (UVM 6-280) (Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 24: Nye dimensioner i erhvervsskolernes vejledning (UVM 7-339)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 25: Nye måder - nye midler: Banebryder II (UVM 5-381) (Grundskolen)
- Nr. 26: Undervisning i andetsproglæsning og -skrivning (UVM 9-057) (Voksenuddannelser)
- Nr. 27: Fakta om sosu-reformen 2001 (UVM 0106) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 28: Elevindflydelse, lærerteam og evaluering på grundforløbet i eud (UVM 7-341)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 29: Skoleeksempler - erhvervsskolebyggeri til det 21. århundrede (UVM 7-343)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 30: Demokrati i undervisning og skole - eksempler fra erhvervsskoler (UVM 7-344)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 31: På vej mod et nyt hf. Resultater af hf-evalueringsgruppens arbejde 2. del (UVM 6-283)
(Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 32: Fra klar besked til dialog - idékatalog til det lokale uddannelsesudvalg (UVM 7-346)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 33: Tanker om eud-reformen - en pædagogisk og organisatorisk udfordring (UVM 7-345)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 34: Fag, pædagogik og IT i det almene gymnasium - status og perspektiver - 1. faglige rapport Det Virtuelle Gymnasium (UVM 6-258) (Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 35: Modeller for fag og læring i Det Virtuelle Gymnasium - 2. faglige rapport (UVM 6-250) (Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 36: Organisation og IT i Det Virtuelle Gymnasium - 3. faglige rapport (UVM 6-238)
(Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 37: Det Virtuelle Gymnasium - Det almene gymnasium i viden- og netværkssamfundet - Vision og strategi (UVM 6-245) (Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 38: Evaluering af forsøg på hf-enkeltfag (UVM 6-282) (Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 39: Projektarbejde og evaluering i billedkunst i gymnasiet og hf (UVM 6-281)
(Almengymnasiale uddannelser)

2002:

- Nr. 1: Fokus på voksenlæreren - Om kvalificering af lærere inden for den almene voksenundervisning (UVM 6-284) (Voksenuddannelser)
- Nr. 2: Multikulturel vejledning (UVM 7-348) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 3: Jeg kan noget, ved noget og jeg er noget - erfaringer med kompetenceudvikling på erhvervsskoler (UVM 7-349) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 4: Læringens sociale aspekter - nye betingelser for elevernes fællesskaber (UVM 7-350)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 5: Elevplan - et pædagogisk webværktøj til erhvervsuddannelserne (UVM 7-351)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 6: Hvordan staver studenterne? - en undersøgelse af stavefejl i studentereksamenstilene 1998 (UVM 6-286) (Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 7: Skriv og lær - faglig skrivning i erhvervsuddannelserne (UVM 7-352)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 8: Kombineret danskundervisning og værkstedsundervisning for flygtninge og indvandrere - evaluering af to forsøg (UVM) (Arbejdsmarkedsuddannelser)

Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie

Fortsat fra forrige side

- Nr. 9: Projektarbejde i naturfag - i det almene gymnasium (UVM 6-285)
(Almengymnasiale uddannelser)
- Nr. 10: God praksis i eud-grundforløb (UVM 7-353) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 11: Åbne læringslandskaber og sammenhængende uddannelsesforløb i AMU (UVM)
(Arbejdsmarkedsuddannelser)
- Nr. 12: Fornylelse af de merkantile erhvervsuddannelser (Internetpublikation)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 13: Skolesamarbejdernes erfaringer fra eud-forsøgene (Internetpublikation)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 14: Vekseluddannelse i håndværksuddannelser. Lærlinges oplæring, faglighed og identitet
(UVM 7-355) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 15: Vekseluddannelse i håndværksuddannelser. Forskningsprojektets teori og metode
(Internetpublikation) (Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 16: Helhedsvurdering af eud-elever i grundforløb (UVM 7-354)
(Erhvervsfaglige uddannelser)
- Nr. 17: ABC for fjernundervisning i AMU (UVM 0112) (Arbejdsmarkedsuddannelser)
- Nr. 18: Kompetencer og matematiklæring. Ideer og inspiration til udvikling af
matematikundervisning i Danmark (UVM 6-287) (Uddannelsesområderne)

Publikationerne kan købes hos Undervisningsministeriets forlag eller hos boghandlere. Visse publikationer er trykt i meget begrænset oplag og kan derfor kun rekvireres i ganske særlige tilfælde mod betaling af et ekspeditionsgebyr.

På UVM's website - på adressen: <http://www.uvm.dk/katindex.htm> - findes en oversigt over hæfter i Uddannelsesstyrelsens publikationsserier udgivet i 1999, 2000 og 2001